

ЗА ҐРАТАМИ БУДИНКУ АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
«УРЯДУ ЛНР»

Цей звіт підготовлено ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив».

Робота над звітом проходила в межах проекту «Діяльність із забезпечення дотримання прав людини в зоні збройного конфлікту та вздовж демаркаційної лінії на Донбасі», який здійснюється Гельсінським фондом із прав людини (Варшава) у співпраці з організаціями-членами Коаліції правозахисних організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі».

Зміст видання не обов'язково відображає погляди всіх організацій-учасників Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі» та Гельсінського фонду з прав людини.

HR HELSINKI FOUNDATION
for HUMAN RIGHTS

**За ґратами будинку
«уряду ЛНР»:
аналітичний звіт**

УДК 341. 231. 14: 343. 432] (477.61)
З 12

З 12 **За ґратами будинку «уряду ЛНР»: аналітичний звіт** / Г. Янова ; за заг. ред. В. Щербаченка // ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». – К., 2018. – 44 с.

ISBN 978-966-929-741-9

Звіт розповідає про одне з багатьох місць незаконного тримання під вартою, створених на території Луганської області під час збройного конфлікту на Донбасі. Описана незаконна в'язниця розміщувалася в колишньому приміщенні Луганської обласної державної адміністрації за адресою: площа Героїв Великої Вітчизняної війни, 3. В основу звіту покладено 19 інтерв'ю з людьми, яких утримували в підвалі будинку «уряду ЛНР» представники самопроголошеної республіки.

УДК 341. 231. 14: 343. 432] (477.61)

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ.....	4
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
СЛОВА ПОДЯКИ.....	6
МЕТОДОЛОГІЯ	7
ПЕРЕДІСТОРІЯ.....	8
КОНТЕКСТ	9
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО.....	14
ОСОБИ, НЕЗАКОННО ЗАТРИМАНІ ПРЕДСТАВНИКАМИ «ЛНР»: МІСЦЕ ЗАТРИМАННЯ ТА ПРИЧИНИ.....	18
ОПИС ПРИМІЩЕННЯ ТА УМОВ УТРИМАННЯ В НЕЗАКОННОМУ МІСЦІ НЕСВОБОДИ.....	21
ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	25
ОБСТАВИНИ, ЗА ЯКИХ ЛЮДЕЙ БУЛО ЗВІЛЬНЕНО.....	28
«ПЕРСОНАЛ» НЕЗАКОННОГО МІСЦЯ НЕСВОБОДИ.....	30
НАСЛІДКИ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	36
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ІЗ НЕЗАКОННОГО МІСЦЯ НЕСВОБОДИ.....	37
ВИСНОВКИ.....	39
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	40
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ (СЦГІ).....	42
КОАЛІЦІЯ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ІНІЦІАТИВ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАРАДИ МИРУ НА ДОНБАСІ»	42

РЕЗЮМЕ

Підвальне приміщення колишньої Луганської обласної державної адміністрації, а де-факто будинку «уряду Луганської народної республіки» – лише одне з багатьох незаконних місць несвободи, які функціонували та, ймовірно, продовжують функціонувати на територіях, які українська влада тимчасово не контролює.

Дослідження ґрунтується на свідченнях осіб, незаконно позбавлених волі. Ці свідчення зібрані членами Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі» під час документування порушень прав людини.

Опитаних осіб піддавали катуванню, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню, в тому числі сексуальному насильству.

Під час перебування в незаконному місці несвободи їх змушували ховати тіла вбитих, прибирати кімнати після катувань та погрожували фізичним насильством їм і членам їхніх сімей. Вони не мали доступу до засобів правового захисту, про місце їхнього перебування не повідомлялося рідним чи близьким.

Притягнення винних осіб до відповідальності є одним із ключових факторів для відновлення справедливості для осіб, які постраждали. Водночас ті з опитаних, які після звільнення звернулися до правоохоронних органів України, у більшості випадків не володіють інформацією про хід розслідування або вказують на його неефективність. Інша частина респондентів не вірить у можливість покарання винних, тому до правоохоронних органів України не зверталася.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АТО – антитерористична операція
- ВВВ – Велика Вітчизняна війна
- ВРУ – Верховна Рада України
- ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
- ЄКПЛ – Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
- ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- ЗСУ – Збройні сили України
- ЗУ – Закон України
- І. – інтерв'юер
- ККУ – Кримінальний кодекс України
- «ЛДНР» – «Луганська та Донецька народні республіки»
- ЛОДА – Луганська обласна державна адміністрація
- МВС – Міністерство внутрішніх справ України
- МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
- НЗФ – незаконне збройне формування
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- Р. – респондент
- раднаргосп – рада народного господарства
- СБУ – Служба безпеки України
- ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу

СЛОВА ПОДЯКИ

Підготовка цього звіту була б неможливою без активної співпраці з людьми, яких незаконно утримували в підвалі колишньої ЛОДА. Ми надзвичайно вдячні тим із вас, хто знайшов сили й можливість зустрітися з нами (Олександром Білокобильському, Вікторії Кононовій, Олександром Кононову, Олександром Ретивову, Дмитру Тинді, Ігорю Гром'яку, а також тим, чий імена ми не можемо назвати тут із міркувань безпеки), ще раз згадати страшні дні ув'язнення, допомогти встановити важливі деталі свого полону та відшукати ще неопитаних осіб.

Ми також вдячні колегам із Благодійного фонду «Восток-SOS», Івано-Франківської обласної організації «Молода Просвіта» за співпрацю та допомогу в налагодженні контактів із колишніми в'язнями.

Окремі слова подяки фотографам і журналістам Олександрові Волчанському, Олегу Перетяці, які погодились надати свої роботи для ілюстрації цього звіту.

Ми також дякуємо нашим колегам по Центру, які допомагали з підготовкою тексту звіту до друку та його графічним оформленням, Аліні Боднар і Каріні Дорошенко.

Щиро дякуємо нашим колегам із Гельсінського фонду з прав людини (Варшава) за поради з покращення тексту цього дослідження та підтримку дослідження загалом.

Ганна Янова, Володимир Щербаченко

МЕТОДОЛОГІЯ

Основна **мета** цього звіту – на основі практики функціонування одного незаконного місця несвободи, колишньої будівлі ЛОДА, продемонструвати приклади серйозних порушень прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом на Донбасі, а також привернути увагу громадськості в Україні та за кордоном до проблем притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинів.

Серед **завдань** дослідження:

- описати політичний контекст, коли підвал адміністрації перетворився на незаконне місце несвободи;
- проаналізувати серйозні порушення прав людини, скоєні в цьому місці несвободи під час збройного конфлікту;
- сформулювати на основі аналізу практики функціонування одного з незаконних місць несвободи рекомендації для всіх сторін конфлікту, які стосувалися б як періоду незаконного тримання під вартою, так і періоду після звільнення (медична, психологічна, юридична допомога звільненим особам та членам їхніх сімей).

Основна інформація для звіту отримана з 19 інтерв'ю з особами, яких незаконно позбавили волі та певний час утримували в будинку «уряду ЛНР» протягом 2014–2015 років. Інтерв'ю проводилися на основі опитувальника «Права людини в зоні АТО: місця несвободи». Також було проведено низку інтерв'ю з особами, які володіють інформацією про підвальні приміщення ЛОДА, та особами, які добре знайомі з перебігом подій у Луганську під час захоплення приміщень адміністрації.

Інтерв'ю, використані для цього дослідження, проведені в 2015–2018 роках членами Коаліції

«Справедливість заради миру на Донбасі»: Східноукраїнським центром громадських ініціатив, Благодійним фондом «Восток-SOS», громадським рухом «Очищення», Івано-Франківською обласною організацією «Молода Просвіта», Луганським обласним правозахисним центром «Альтернатива», Громадським комітетом захисту конституційних прав та свобод громадян, Еколого-культурним центром «Бахмат», Українською Гельсінською спілкою з прав людини.

Кожне проаналізоване інтерв'ю включає: аудіозапис або відеозапис, бланк розшифровки інтерв'ю, заповнений опитувальник, письмово оформлену згоду опитуваної особи на використання зібраної інформації. Під час інтерв'ю респондентів запитували про обставини, за яких їх було затримано, умови тримання, допити, залучення до примусових робіт, отримані ушкодження, доступ до медичної допомоги, докази підтримки «ЛНР» зі сторони Російської Федерації, катування та позасудові страти, відповідальних осіб, обставини, за яких їх було звільнено, отриману допомогу (юридичну, психологічну, соціальну тощо) після звільнення.

Також джерелами інформації слугували міжнародні та національні нормативно-правові акти, рішення українських судів та ЄСПЛ, дані з відкритих джерел інформації (публікації у ЗМІ України, «ЛДНР», Російської Федерації). Контент-аналіз охоплював повідомлення в соціальних мережах, інформацію на сайтах громадських організацій, фото-, відеоматеріали на інформаційних порталах усіх учасників конфлікту (Україна, «ЛДНР», Російська Федерація). Інформацію, яка стосується сфери дослідження (фото, відео, скріншоти), аналітики Коаліції зберігали до бази даних для подальшого використання.

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Будівля адміністрації розташована на площі Героїв Великої Вітчизняної війни (далі – Героїв ВВВ), спроектованої на місці колишньої Сінної площі (Ярмаркового майдану). У різні часи площа мала різні назви – Центральна, Радянська, а з відкриттям обеліска Слави 1965 року – площа Героїв ВВВ¹.

Архітектурний ансамбль площі складається з кількох адміністративних та житлових будівель. Проект площі був розроблений ще 1939 року, за часів керівництва Йосипа Сталіна, коли будівлю планували звести в стилі ампіру. Проте на практиці будівництво почалося після Другої світової війни, а завершилося вже за часів, коли першим секретарем ЦК КПРС став Микита Хрущов. Тому в архітектурному ансамблі площі можна простежити зміну стилів, коли сталінський ампір змінюють більш утилітарні будівлі часів Микити Хрущова.

Як результат, адміністративна будівля, у якій розмістився раднаргосп, а за часів незалежності – ЛОДА, була побудована «без архітектурних надлишків», з якими було оголошено боротьбу. Жителі Луганська називали цю будівлю «будинок із кулями»², оскільки біля входу до неї установлені дві гранітні кулі.

За часів незалежності в парку поруч із цією будівлею збудували пам'ятник Тарасові Шевченку. Згодом підніжжя цього постаменту стали використовувати як імпровізовану трибуну під час проведення різноманітних заходів та акцій і офіційного, і опозиційного характеру. У період Революції Гідності майданчик біля пам'ятника став одним із головних місць, де збиралися місцеві прихильники Євромайдану.

Фото 1. Луганськ. Площа Героїв Великої Вітчизняної війни. 1962 рік³

¹ Shusek. Луганская улица грез. Джерело: <http://nashe-nasledie.livejournal.com/180952.html>. – 27.09.2009.

² Рос. «дом с шарами». – Прим. авт.

³ Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Площа_ВВВ_1962.jpg.

КОНТЕКСТ

9 березня 2014 року на честь 200-річчя від дня народження Кобзаря кілька сотень проукраїнських активістів з українською символікою вийшли на луганський Майдан біля пам'ятника Тарасові Шевченку. Одночасно навпроти зібралися представники «антимайдану». Кількамісячне, переважно мирне протистояння

Фото 2. Луганськ. Проукраїнський мітинг. 9 березня 2014 року. Фото: Олександр Волчанський

прихильників проєвропейського та проросійського векторів розвитку країни цього дня в Луганську перейшло в силову фазу. Правоохоронні органи не забезпечили правопорядок, і учасники проросійського мітингу, яких було більше, силою розігнали мирне зібрання з нагоди дня народження Тараса Шевченка.

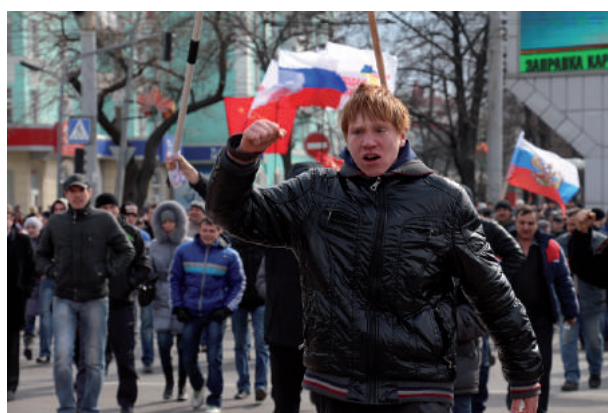

Фото 3. Луганськ. Проросійський мітинг. 9 березня 2014 року. Фото: Олександр Волчанський

Фото 3-1. Площа Героїв ВВВ. Мітинг. 9 березня 2014 року. Фото: Олександр Волчанський

Одразу після силового розгону мітингу проросійські активісти захопили приміщення обласної адміністрації⁴ та висунули вимоги проведення референдуму щодо визначення статусу Луганської області. І хоча пізніше будівлю звільнили, а Луганське міське управління ГУ МВС України

розпочало досудове розслідування в кримінальному провадженні за фактом захоплення ЛОДА⁵, уже 29 квітня сепаратисти знову захопили будівлю⁶. Із будівлі зняли український прапор, а представники правоохоронних органів, які охороняли ЛОДА, покинули її територію.

Фото 4, 5. Донські казаки біля ЛОДА. 26 січня 2014 року. Фото: Олег Перетяка

Фото 6, 7. Міліція біля та в приміщенні ЛОДА. 30 січня 2014 року. Фото: Олег Перетяка

Фото 8. ЛОДА в мирний час. 2008 рік.
Фото: Сергій Клименко

Надалі в приміщенні ЛОДА розмістилося «керівництво ЛНР», а в підвалі було створено незаконне місце тримання під вартою. «Комендантом» захопленої будівлі, за словами колишнього працівника адміністрації, став Геннадій Ципкалов, який згодом очолить «уряд ЛНР». 2016 року його знайшли мертвам у підвалі адміністрації, «комендантом» якої він був два роки до того.

За свідченнями опитаних респондентів, незаконне місце несвободи функціонувало в підвалі захопленої ОДА з червня 2014 року по лютий 2015 року. Водночас за даними з відкритих джерел відомо, що і 2016 року підвал «будинку уряду ЛНР» продовжували використовувати для незаконного утримання людей.

⁵ Луганский Радар. Информационный портал. Расследованием захвата ЛОГА занимается Генпрокуратура. Джерело: <http://lugradar.net/2014/03/11979>. – 11.03.2014.

⁶ Accidents news. 29.04.2014 Захват Луганской ОГА. Джерело: https://www.youtube.com/watch?v=B3uo_hjQ0o0. – 29.04.2014.

⁴ Политика 2.0. Захват Луганской обл администрации проросийскими активистами. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=lqsQZAbYPnw>. – 09.03.2014.

21 вересня 2016 року Ігор Плотницький, керівник «ЛНР», заявив про спробу «державного перевороту» у самопроголошеній республіці. Через кілька днів після цього представник «генеральної прокуратури ЛНР» Сергій Рахно повідомив про затримання «прем'єр-міністра» Геннадія Ципкалова та заступника голови «народної міліції», «радника голови республіки» – Віталія Кисельова⁷. Обоє затриманих утримували в будівлі колишньої ЛОДА, де Геннадій Ципкалов, за словами представника «генпрокуратури», і вчинив самогубство.

«Сьогодні вночі затримано Ципкалова. Імовірно, усвідомлюючи глибину своїх злочинних дій і розуміючи, що надана ним оперативна інформація про коло осіб є небезпечною для його життя, наклав на себе руки через повішення»⁸.

2017 року внутрішнє протистояння між «головою ЛНР» Ігорем Плотницьким та «міністром внутрішніх справ» Ігорем Корнетом знову спровокувало «переворот» у «республіці». Унаслідок силового протистояння 24 листопада Ігор Плотницький «пішов у відставку»⁹. За інформацією російського видання «Новая газета», автомобільний кортеж із ним, керівником його «адміністрації» Іриною Тейцман, головою «державної теле- та радіокомпанії ЛНР» Анастасією Шуркасовою виїхав із Луганська в Російську Федерацію¹⁰.

Зміна влади в «ЛНР» призвела до оприлюднення інформації про низку злочинів (у т. ч. і про функціонування незаконної в'язниці в «будинку уряду», яка функціонувала й у 2016 році). 22 листопада 2017 року було оприлюднено відео допиту «слідчого генпрокуратури ЛНР» Олексія Олійника, де він розповідає про смерть Геннадія Ципкалова:

«Первинні результати, ті, які не написано на папері, а просто передано на словах, були такі, що в Ципкалова зламані ребра з обох боків, і була асфіксія. Було на місці

виявлено зашморг на шиї, странгуляційну борозну. А у висновках причиною смерті вказали лише асфіксію»¹¹.

На момент написання звіту будинок «уряду ЛНР» продовжує функціонувати як об'єкт з обмеженим доступом. Достовірні відомості про те, що підвал будівлі більше не використовується як незаконне місце несвободи, на сьогодні відсутні.

Фото 9. Зліва направо: Олексій Карякін, «голова народної ради ЛНР», Ігор Плотницький, «голова ЛНР» та Геннадій Ципкалов, «прем'єр-міністр ЛНР»¹²

Фото 10. Ігор Плотницький під час круглого столу в місті Владимир, Російська Федерація. 3 листопада 2017 року¹³

⁷ МГБ ЛНР. Генпрокуратура сфабрикувала матеріали по «делу» Віталія Кисельова. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=uW5V3xCUm68>. – 22.11.2017; ДіпоДонбасс. Как Плотницкий убил Ципкалова: Версия заговорщиков. Джерело: <https://dn.dero.ua/rus/lugansk/yak-plotnitskiy-vbiv-tsipkalova-versiya-zakolotnikov-30092016181500>. – 30.09.2016; ЦЕНЗОР.НЕТ. Как Плотницкий убивал премьер-министра «ЛНР» Ципкалова: Ребра сломаны, а сказали, что асфиксия. ВИДЕО. Джерело: https://censor.net.ua/video_news/463764/kak_plotnitskiyi_ubival_premierministra_lnr_tsypkalova_rebra_slomany_a_skazali_chto_asfiksiya_video. – 23.11.2017.

⁸ НовороссияТВ. Генпрокуратура ЛНР о госперевороте в Республике. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=r5ZZx8v2WGk>. – 24.09.2016.

⁹ Интерфакс. В ЛНР сообщили об отставке Игоря Плотницкого. Джерело: <http://www.interfax.ru/world/588962>. – 24.11.2017; Ведомости. Глава ЛНР Игорь Плотницкий подал в отставку. Джерело: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/11/24/743051-glava-lnr-igor>. – 24.11.2017.

¹⁰ Новая Газета. Глава ЛНР Игорь Плотницкий уехал из Луганска в Россию. Джерело: <https://www.novayagazeta.ru/news/2017/11/23/137279-glava-lnr-igor-plotnitskiy-pokinul-lugansk>. – 23.11.2017.

¹¹ МГБ ЛНР. Экс-председатель Совета министров ЛНР Геннадий Ципкалов умер от пыток, – следователь Генпрокуратуры. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=uby59-DWEaM>. – 22.11.2017.

¹² Джерело: miaistok.su.

¹³ Сайт народного совета «ДНР». Денис Пушилин принял участие в Международном круглом столе в рамках Интеграционного комитета «Россия – Донбасс». Джерело: <http://dnrsoref.su/denis-pushilin-prinyal-uchastie-v-mezhdunarodnom-kruglom-stole-v-ramkah-integratsionnogo-komiteta-rossiya-donbass/>. – 03.11.2017.

СХЕМА 1. НЕЗАКОННІ МІСЦЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ, СТВОРЕНІ В ЛУГАНСЬКУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

ЛЕГЕНДА ДО СХЕМИ 1

ЛЕНІНСЬКИЙ Р-Н М. ЛУГАНСЬК

1. Колишня будівля Луганської ОДА (пл. Героїв БВВ, 3).
2. Гаражі в підвір'ї п'ятиповерхового житлового будинку (пл. Героїв БВВ, 10), у якому раніше знаходився галантерейний магазин «Кохана».
3. Колишнє приміщення Ленінського районного відділку МВС України в м. Луганську (кв. Шевченка, 50).
4. «Палац Щастя», Центральне відділення реєстрації актів цивільного стану (вул. Газети Луганська Правда, 147-А).
5. Луганська обласна клінічна лікарня (кв. 50-річчя Оборони Луганська, 14).
6. Готель «Доміно» (кв. 50-річчя Оборони Луганська, 15).
7. Колишнє приміщення Головного управління ДФС у Луганській області (вул. Коцюбинського, 2-А).
8. Колишня офісна будівля громадсько-політичних і бізнес-структур бізнесмена й одного із лідерів місцевого осередку «Партії регіонів» Володимира Ландіка (вул. Херсонська, 22-А).

ЖОВТНЕВИЙ Р-Н М. ЛУГАНСЬК

9. Колишня будівля Управління СБУ в Луганській області (вул. Радянська, 79).
10. Колишні гуртожитки Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (кв. Молодіжний, 20-А).
11. Готель «Молодіжний» (кв. Молодіжний, 14-В).
12. Колишньої будівля Жовтневої районної у місті Луганську ради (31-й квартал, 14-А).
13. Колишнє приміщення Головного управління податкової міліції (вул. Градусова, 1).
14. Колишнє приміщення Жовтневого районного відділку МВС України в місті Луганськ (27-й квартал, 3).
15. Автобаза в районі «Чорної сотні» (вул. Монтажна, 19).
16. Завод «Горизонт» (вул. Фрунзе, 119).
17. Приватний будинок у селищі Червоний Яр навпроти відділення міліції (вул. Вокзальна, 2-Б).

КАМ'ЯНОБРІДСЬКИЙ Р-Н М. ЛУГАНСЬК

18. ІТТ № 2 «МВС ЛНР» (пров. Крупської, 32).

АРТЕМІВСЬКИЙ Р-Н М. ЛУГАНСЬК

19. Приміщення ТОВ «Вторчемет» (вул. Ліньова, 71).

Наведений список незаконних місць несвободи є неповним. До списку включені лише ті місця несвободи, розташування яких вдалося точно ідентифікувати. Усі незаконні місця несвободи, позначені на карті, створені НЗФ, окрім незаконного місця тримання під вартою № 17, яке було облаштовано силами АТО.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

У створених представниками самопроголошеної республіки незаконних місцях несвободи системно порушувалися права людини. У цьому розділі буде окреслено основні стандарти міжнародного права, які застосовуються під час збройних конфліктів.

Міжнародне право захисту прав людини передбачає, що нікого не можна піддавати свавільному арешту чи триманню під вартою¹⁴. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не можна катувати. Нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження або покарання заборонене¹⁵.

Жодне позбавлення волі не буде законним, якщо воно не підпадає під одну з допустимих підстав, зазначених у підпунктах a–f пункту 1 статті 5 ЄКПЛ¹⁶, зокрема ув'язнення особи можливе лише після засудження її компетентним судом. Із метою захисту особистої безпеки осіб, позбавлених волі, вони повинні розміщуватися виключно в офіційно визнаних місцях тримання під вартою. У зауваженні загального порядку 20 за статтею 7 МПГПП Комітет із прав людини ООН стверджує:

«Для забезпечення ефективного захисту осіб, що утримуються під вартою, необхідно вживати заходів для того, щоб їх утримували в місцях, офіційно визнаних як місця утримання під вартою, а їхні прізвища та місця утримання під вартою, так само як і прізвища осіб, відповідальних за їх утримання під вартою, вказувалися в реєстрі, доступному для зацікавлених осіб, у тому числі для родичів і друзів. У цих же цілях має фіксуватися час і місце проведення всіх допитів, а також прізвища всіх присутніх там осіб, і ця інформація також повинна бути доступною в цілях судового і адміністративного розгляду»¹⁷.

¹⁴ Стаття 9 (1) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966, 999 UNTS 171; стаття 6 Африканської хартії прав людини і народів від 27 червня 1981, 1520 UNTS 217; стаття 7(3) Американської конвенції прав людини від 22 листопада 1969, 1144 UNTS 123.

¹⁵ Див. статті 3, 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950, ETS 5.

¹⁶ ECHR (2016). *Khalifa and Others v. Italy*, § 88.

¹⁷ Комітет по правам человека (1992). Замечание общего порядка 20. Стаття 7. Джерело: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rhrcom20.html>.

ЄСПЛ у багатьох випадках вказує на те, що погані умови тримання під вартою можуть порушувати статтю 3 ЄКПЛ. Наприклад, у рішенні «Пірс проти Греції» суд зазначає, що заявник протягом двох місяців повинен був проводити значну частину доби в камері без вентиляції та вікон, де час від часу ставало нестерпно жарко. Йому також доводилося користуватися туалетом у присутності іншого в'язня і бути присутнім тоді, коли той ходив до туалету. Суд вважає, що такі умови утримання у в'язниці принизили людську гідність заявника та порушили Конвенцію.

У своїх рішеннях ЄСПЛ також розглядав питання обшуку в'язнів із повним оголенням та дійшов висновку, що спосіб, у який здійснювався обшук, може принижувати людську гідність ув'язненого та порушувати статтю 3 ЄКПЛ¹⁸.

У мінімальних стандартах Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню визначена житлова площа для ув'язнених: 4 м² на одного ув'язненого в камері на декількох людей і повністю відокремлений туалет та 6 м² житлової площі в камері на одного і туалет¹⁹. У практиці Суду зазначається, що 3 м² на одного ув'язненого в камері на кількох осіб є мінімальним стандартом для цілей статті 3 ЄКПЛ. Коли площа менше ніж 3 м², нестача особистого простору вважається настільки критичною, що дає серйозні підстави вважати, що було порушено ЄКПЛ²⁰.

Міжнародний суд справедливості ООН вважає, що захист, передбачений конвенціями з прав людини, не припиняється в разі збройних конфліктів²¹, за

¹⁸ See *Valašinas v. Lithuania*, application no. 44558/98, ECHR, 2001.

¹⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2015, December 15). Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. Retrieved from <https://rm.coe.int/16806cc449>.

²⁰ See e.g., *Muršić v. Croatia* (GC), application no. 7334/13, ECHR, 2016.

²¹ Див. консультативний висновок Міжнародного Суду Справедливості ООН про правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території, параграф. 106, МСС, 2004.

винятком випадків відступу держави від своїх зобов'язань. Такий випадок, передбачений ЄКПЛ, можливий виключно в тих межах, яких вимагає критичність становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

У травні 2015 року ВРУ визнала, що тривала збройна агресія Російської Федерації проти України, яка супроводжується вчиненням воєнних злочинів і злочинів проти людяності як регулярними Збройними Силами Російської Федерації, так і НЗФ, становить суспільну небезпеку, що загрожує життю нації²². Зважаючи на це, Україна заявила про відступ від окремих зобов'язань, визначених МПТПП та ЄКПЛ.

Повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на тимчасово окупованій території України несе Російська Федерація²³. У цій заяві події на Донбасі розглядаються як АТО, але водночас вказується на збройну агресію Російської Федерації та існування доказів обстрілів з її сторони, присутності російських військових на території самопроголошених республік. Останнє говорить про те, що події на Донбасі є збройним конфліктом, а не АТО.

До січня 2018 року події на Донбасі по-різному кваліфікувалися в національному та міжнародному праві – як АТО та як збройний конфлікт, відповідно учасники подій мали різний статус і правові гарантії. У національному законодавстві затримані особи, які перебувають під вартою під час проведення АТО на Донбасі, були заручниками, сепаратисти – учасниками НЗФ, терористами. Натомість міжнародне гуманітарне право залежно від виду конфлікту розглядає цивільних осіб та військовослужбовців як затриманих у зв'язку з конфліктом або військовополонених²⁴ та надає їм відповідний захист і гарантії, а озброєних сепаратистів визначає як учасників організованих збройних формувань.

У січні 2018 року було прийнято ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях». Відповідно до пояснювальної записки до закону, за масштабами, характером та тривалістю проведення АТО не відповідає завданням звільнення окупованих

територій окремих районів Донецької та Луганської областей²⁵. Зважаючи на це, закон, посилаючись на норми міжнародного права²⁶, визначає Російську Федерацію як державу-окупанта. Окремі райони Донбасу вважаються окупованими територіями, над якими Російська Федерація здійснює загальний контроль²⁷; замість АТО вживається таке формулювання: «заходи для відновлення територіальної цілісності». 30 квітня 2018 року АТО було офіційно закінчено і розпочалася Операція об'єднаних сил²⁸.

Виходячи з Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, закон вказує на те, що застосування Російською Федерацією збройної сили проти України є злочином збройної агресії. Так само агресивна війна є злочином проти міжнародного миру та тягне за собою міжнародну відповідальність. Зокрема така відповідальність може наставати відповідно до Римського статуту²⁹.

Канцелярія Прокурора МКС у своєму щорічному звіті відзначала, що до 30 квітня 2014 року інтенсивність бойових дій між українськими урядовими військами і антиурядовими збройними елементами на сході України досягла рівня, який тягне за собою застосування права збройних конфліктів, і що збройні групи, які діють на сході України, організовані достатньо для того, аби розглядатися як сторони збройного конфлікту неміжнародного характеру³⁰.

Канцелярія Прокурора також навести додаткові відомості, які вказують на факт існування прямого військового протистояння між збройними силами Російської Федерації і України, із чого випливає, що найпізніше з 14 липня 2014 року, паралельно з

²² Верховна Рада України (2015). Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Джерело: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/462-19>.

²³ Там само.

²⁴ Військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника і зокрема належать до особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровільних загонів, які є частиною цих збройних сил (див. стаття 4 IV Женевської конвенції про поведінку з військовополоненими від 12 серпня 1949 року).

²⁵ Верховна Рада України. (2017). Проект Закону про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях. Джерело: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62638.

²⁶ IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року.

²⁷ Верховна Рада України. (2017). 3V «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Джерело: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

²⁸ Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка. Джерело: <http://www.president.gov.ua/news/30-kvitnya-rozпочalas-operaciya-obyednanih-sil-iz-vidsichi-47206>. – 30.04.2018.

²⁹ Article 8-bis of the Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998.

³⁰ Офис прокурора Международного уголовного суда. (2017). Отчет о действиях по предварительному расследованию 2017 г. Джерело: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otr-rep-PE-UKRAINE_RUS.pdf.

неміжнародним конфліктом, на сході України проходить міжнародний збройний конфлікт.

МКС продовжує розглядати заяви про те, що Російська Федерація здійснювала і здійснює загальний контроль над збройними групами на сході України, щоб встановити, чи можна розглядати цей збройний конфлікт між ЗСУ та антиурядовими збройними групами, який в інших випадках вважався б неміжнародним, як міжнародний³¹.

Міжнародне гуманітарне право допускає інтернування³² військовополонених і, за певних умов, цивільних осіб³³ під час **міжнародного збройного конфлікту**. Відповідно до статті 21 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (III Женевська конвенція), держава, що тримає в полоні військових, може їх інтернувати. Вони завжди повинні перебувати під захистом, зокрема від актів насильства чи залякування, а також від образ та цінкості публіки³⁴.

У разі **неміжнародного збройного конфлікту** сторони конфлікту зобов'язані:

- поводитися гуманно³⁵, без будь-якої дискримінації з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, зокрема з особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також із тими, хто *hors de combat*³⁶ унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини;
- підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу.

До **основних гарантій** для осіб, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у воєнних діях, незалежно від того, обмежена їхня свобода чи ні, відповідно до Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій належать:

- право на повагу до їхньої особистості, честі, переконань та релігійних обрядів;

³¹ Там само.

³² International Committee of the Red Cross. (1987). Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Art. 75 (3), para. 3063. Martinus Nijhoff Publishers, Geneva.

³³ Статті 27(4), 42, 78 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.

³⁴ Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше державами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них.

³⁵ Відповідно до статті 3, спільної для всіх Женевських конвенцій, гуманне поводження передбачає заборону: насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; захоплення заручників; наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.

³⁶ Той, що вийшов з ладу (фр.).

- гуманне поводження за всіх обставин та без будь-якої несприятливої різниці;
- заборона видавати наказ не залишати нікого серед живих;
- заборона посягати на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, зокрема скоювати вбивство, а також таке жорстоке поводження, як катування, каліцтво чи будь-які форми тілесних покарань;
- заборона колективних покарань;
- заборона взяття заручників;
- заборона актів тероризму;
- заборона знущання над людською гідністю, зокрема образливого поводження, згвалтування, примусу до проституції або непристойного посягання в будь-якій формі;
- заборона рабства й работоргівлі в усіх формах;
- заборона грабежів;
- заборона погроз вчинити будь-яку з вищезазначених дій³⁷.

Для позбавлених волі осіб із причин, пов'язаних із збройним конфліктом, передбачено також **додаткові гарантії**:

- із пораненими та хворими поведуться гуманно й надають їм максимально можливу та в найкоротші строки медичну допомогу та догляд, яких вимагає їхній стан;
- їх постачають продовольством і питною водою в тій же мірі, як і місцеве цивільне населення, їм забезпечуються умови для збереження здоров'я і додержання гігієни, а також надається захист від суворих кліматичних умов і небезпек збройного конфлікту;
- їм дозволено отримувати допомогу в індивідуальному чи колективному порядку;
- їм дозволено здійснювати свої релігійні обряди і, за наявності відповідних прохань та коли це доречно, отримувати духовну допомогу від осіб, які виконують релігійні функції, зокрема священників;
- у разі залучення до роботи їх забезпечують умовами праці та захистом, аналогічними до тих, які надаються місцевому цивільному населенню.

Ті, хто несе відповідальність за інтернування чи затримання осіб³⁸, дотримуються в межах своїх можливостей щодо цих осіб таких положень:

- за винятком випадків спільного розміщення чоловіків і жінок, котрі є однією сім'єю, жінки утримуються в приміщеннях, окремих від приміщень,

³⁷ Стаття 4 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року.

³⁸ До цієї категорії належать особи, які де-факто є відповідальними за табори, в'язниці або будь-які інші місця тримання під вартою, незалежно від будь-яких визнаних органів влади. Див. коментар 1987 року Міжнародного комітету Червоного Хреста до Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Джерело: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=4C2D08B777E54448C12563CD0043A314>.

які займають чоловіки, і перебувають під наглядом жінок;

- їм дозволено надсилати й отримувати листи та поштові листівки, кількість яких можуть обмежувати компетентні органи, якщо вони вважатимуть це за необхідне;
- місця утримання інтернованих і затриманих осіб не слід розміщувати поблизу зони бойових дій;
- такі особи користуються правом на медичне обслуговування;
- їхньому фізичному чи психічному здоров'ю й недоторканності не завдається шкода шляхом будь-якої невинуватеної дії чи недоліку, а також заборонено піддавати осіб, зазначених у цитованій статті Конвенції, жодним медичним процедурам, необхідність в яких не викликана станом здоров'я відповідних осіб і які не відповідають загальноприйнятим медичним нормам, що застосовуються щодо вільних осіб за аналогічних із медичного погляду обставин³⁹.

Національне законодавство України, як і міжнародне право, забороняє незаконне позбавлення волі,

³⁹ Стаття 5 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року.

побої, катування та сексуальне насильство⁴⁰. Усупереч нормам міжнародного та національного права, представники «ДНР» і «ЛНР» піддавали велику кількість осіб, які перебували в неофіційних місцях тримання під вартою, фізичному, сексуальному, психологічному насильству⁴¹. Серед них були зокрема ті, кого підозрювали в підтримці територіальної цілісності України, а також військовослужбовці ЗСУ. Далі в цьому звіті буде йтися про одне з таких місць, створене в підвальному приміщенні ЛОДА.

⁴⁰ Див. статті 115 (умисне вбивство), 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості), 126 (побої і мордування), 127 (катування), 129 (погроза вбивства), 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), 152 (зґвалтування), 153 (насилницьке задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) ККУ.

⁴¹ Ті, що пережили пекло: свідчення жертв про місця незаконних ув'язнень на Донбасі / Коаліція громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі». – К., 2015; Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». – К., 2017.

ОСОБИ, НЕЗАКОННО ЗАТРИМАНІ ПЕРЕДСТАВНИКАМИ «ЛНР»: МІСЦЕ ЗАТРИМАННЯ ТА ПРИЧИНИ

У межах цього дослідження було проаналізовано 19 інтерв'ю з чоловіками та жінками, які утримувалися в підвалі будинку «уряду ЛНР» із червня 2014 року. У різні періоди в незаконному місці несвободи утримувалися від кількох до 70 осіб⁴². Декого з опитаних незаконно утримували також в інших місцях, окрім підвалу колишньої ЛОДА.

Респондентів від декількох днів до декількох місяців утримували в приміщеннях, не пристосованих для коротко- чи довгострокового перебування людей. Понад половину опитаних осіб затримали в липні 2014 року. Останні свідчення про перебування в підвалі ЛОДА задокументовані з лютого 2015 року.

Серед незаконно затриманих осіб, опитаних членами Коаліції, були люди різного віку та професій: журналісти, волонтери, священник, пенсіонер, системний адміністратор, водій, юрисконсульт, офіцер спецслужби, працівниця університету, колишній морський піхотинець, військовослужбовець, студент, соціальна працівниця.

Опитаних затримували озброєні представники «ЛНР» у Луганську та області, а також під час перетину блокпостів у Луганській області, крім військовослужбовця ЗСУ, якого затримали біля м. Дебальцеве Донецької області та пізніше перевезли до Луганська.

Серед причин затримання опитаних:

- проукраїнська позиція або підозра в проукраїнській позиції;

- підтримка українських військових або підозра в підтримці українських військових;
- служба в ЗСУ.

Опитані розповідають про причини свого затримання та інших утримуваних осіб наступне:

«І.: Як Вам пояснили причину Вашого затримання?»

Р.: Пояснили, що я "україн"» (цц-678).

«Під час перебування там, під час аналізу причин, за що людей затримували, стало зрозуміло – за те, що не такі, для того, щоб розчавити людську гідність і дати зрозуміти, що: "Ви нікчеми, ви ніхто, рабсила"» (fd-722).

«Основний загальний ні за які проступки, а просто так захоплений. Хтось їхав машиною... Я не знаю прізвища, а так Петро [...]: "За що ти?". А він каже: "Їхав на машині. У мене BMW. Зупинили, забрали машину. Я почав обурюватися, а ті: "О, так ти ще й п'яний". Виявляється, я алкоголік. Все, за статтею алкоголізму проходжу тут. Але чому машину забрали?"» (et-312).

Двоє респондентів бачили в підвалі будинку «уряду» Олега Стішака, проросійського активіста, голову алчевської міської комісії з організації референдуму 11 травня 2014 року, депутата «народної ради ЛНР». У серпні 2014 року його силою утримували в підвалі колишньої ЛОДА, а потім перевели до «комендатури»⁴⁴.

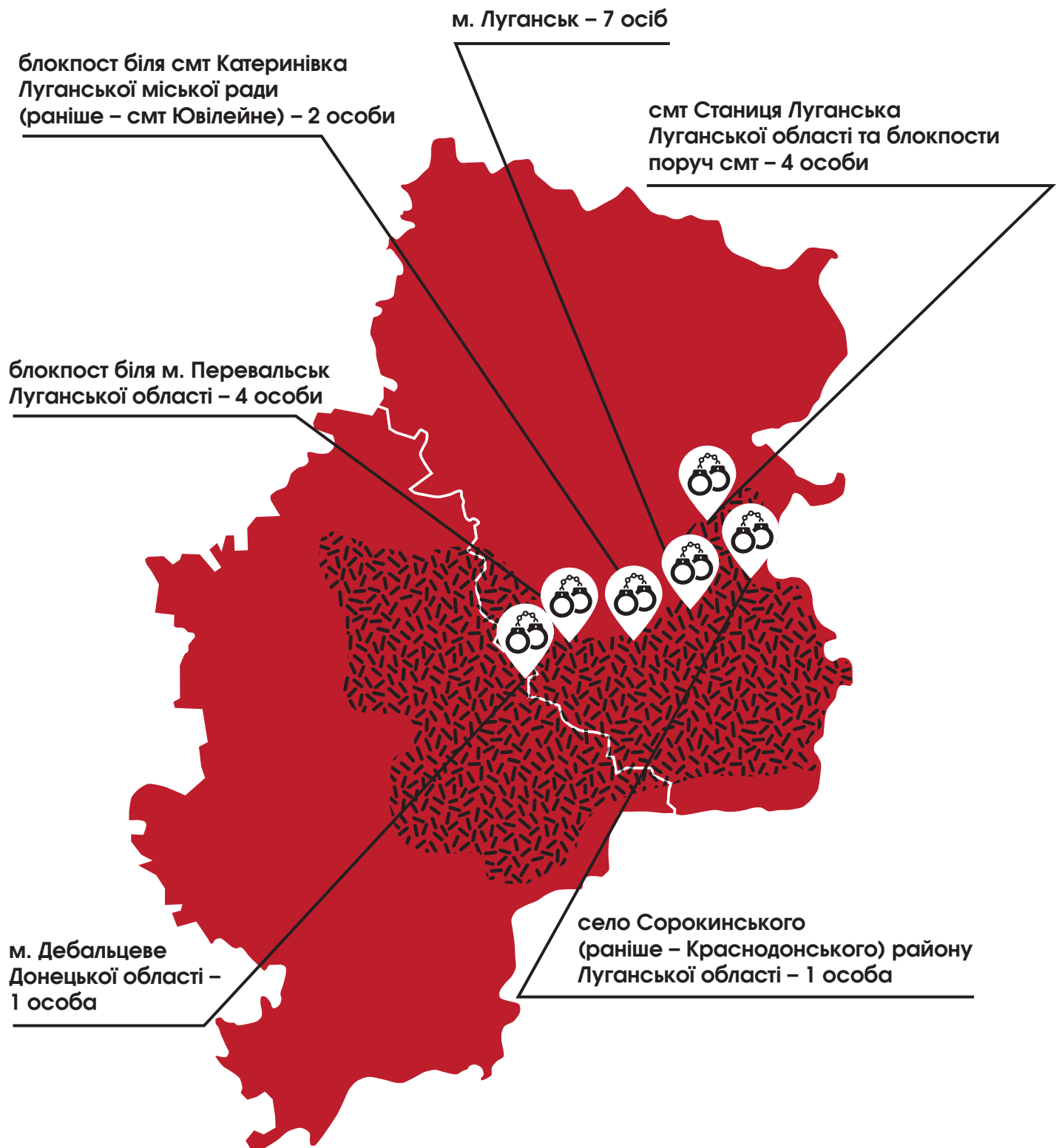
Зі слів опитаних та за даними з відкритих джерел, у підвалі адміністрації тримали Олександра

⁴² Опитані повідомляють, що в різні періоди та в різних камерах незаконного місця несвободи перебували від кількох до декількох десятків затриманих. Визначити загальну кількість осіб, яких утримували в колишній ЛОДА, неможливо. Опитані в межах дослідження перебували в незаконному місці несвободи в різний час, до того ж це місце несвободи продовжувало функціонувати після звільнення респондентів.

⁴³ Термін виник після Революції Гідності та означав «патріотичний громадянин України». Під час збройного конфлікту на Донбасі став використовуватися для означення всіх українських військових, волонтерів та прихильників територіальної цілісності України.

⁴⁴ Комендатура розташовувалася в будівлі Жовтневої райради за адресою: м. Луганськ, 31-й квартал, 14-А.

СХЕМА 2. МІСЦЯ ЗАТРИМАННЯ ОСІБ, ЯКИХ НЕЗАКОННО УТРИМУВАЛИ В ПІДВАЛІ БУДІВЛІ «УРЯДУ ЛНР»*

* Лише особи, які надали свідчення для організацій-учасників Коаліції
«Справедливість заради миру на Донбасі»

Макарова, колишнього співробітника СБУ. Одним із тих, хто затримував чоловіка, був Аркадій Корнієвський, колишній підлеглий Олександра Макарова в СБУ. Спочатку його тримали в підвалі, а потім перевели в «комендатуру»⁴⁵. Під час підготовки звіту вдалося з'ясувати також імена інших осіб, яких тримали в ЛОДА та які продовжують проживати на території «ЛНР». Із міркувань безпеки їхні імена не вказуються у звіті.

Один з опитаних чоловіків розповідає, що разом із ним **тримали неповнолітнього хлопця**:

«Одного разу нам закинули хлопця Вову з кварталу Волкова. На вигляд – дитина дитиною, 13, максимум 14 років. Поряд із цим хлопчиком була пожежна частина з генератором, тож він носив туди час від часу заряджати ноутбук. Залишав ноут на ніч, а зранку забирав. І якось сепари відкрили той ноутбук і побачили, що на заставці стояв “Правий Сектор”. [...] До нас він потрапив у майці. Усі плечі хлопця були підпечені недопалками. У нього була істерика. В., як міг, намагався його заспокоїти. На Вову нагнали жаху. У ті часу було нормально налякати людину розстрілом. [...] Хлопчик слізно просив, якщо хтось із нас вибереться, то аби розповіли все його бабусі. Це було жахливо – бачити страждання дитини» (uu-678).

Відповідно до отриманих свідчень, людей затримували також **разом із дітьми**:

«[...] Була якась дівчина, молода зовсім. Вона весь час ходила і питала, благала: “Я на вас буду працювати, я залишусь вам служити, скажіть лише, де моя дитина”. Я так зрозуміла, що її арештували з дитиною. Дівчина намагалася собі різати вени [...]. Здається, донька в неї була зовсім маленька. І вони її заарештували з донькою, і невідомо куди її поділи» (ху-499).

ЗМІ повідомляли, що в ЛОДА тримали двох представників Нацгвардії України⁴⁶ та представника батальйону «Айдар» Юрія Крижберського⁴⁷.

Окрім «політичних», у підвалі адміністрації тримали осіб, яких представники «ЛНР» звинувачували в «адміністративних правопорушеннях», як-от мародерство, порушення комендантської години, вживання алкоголю, наркотиків тощо, або тих, кого затримали для виконання примусових робіт.

«Часто хапали людей для того, щоби просто на роботи водити. Я навіть чув, що старший конвоїр казав: “Іди наведи тюленів”. Тюлені – це щоби якісь роботи виконувати» (ро-385).

«Знаю, що жінки у них працювали – прання, прибирання, готування. Хто два тижні, три, а хто й місяць. Вони виловлювали в кафе, барах тих, які залишалися після комендантської години. Вичікували таких на машинах: “Ага, комендантська година, а ви тут н'єте”. Тоді забирали з собою, знущалися, знаю, що гвалтували» (jo-011).

⁴⁵ Краснодар. «Машина Новоросси́я» в действии. (видео). Джерело: <http://krasnodon.net/novosti/1082-mashina-novorossiya-v-deystvii-video.html>. – 06.10.2014 ; Краснодар. 103 дня в заложниках. Джерело: <http://krasnodon.net/novosti/1078-80-dney-v-plenu.html>. – 16.10.2014.

⁴⁶ Vgorode.ua. Пленные военные: в подвал к украинским солдатам не пускают журналистов. Джерело: <https://lg.vgorode.ua/news/sobytyia/226678-plennye-voennye-v-podval-k-ukrainskym-soldatam-ne-puskaut-zhumalystov>. – 17.06.2014.

⁴⁷ ТСН. Полонений «адарівець» Крижберський вже на волі і лікується у шпиталі. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=r51uZiG6lNM>. – 10.11.2014.

ОПИС ПРИМІЩЕННЯ ТА УМОВ УТРИМАННЯ В НЕЗАКОННОМУ МІСЦІ НЕСВОБОДИ

Приміщення ЛОДА за адресою: площа Героїв ВВВ, 3, в якому представники самопроголошеної республіки облаштували незаконне місце тримання під вартою, складається із двох будівель: більш старої (відома як «будинок із кулями»), та іншої, збудованої пізніше, яку працівники ЛОДА називали «прибудовою». Ці будівлі з'єднані між собою критими переходами на рівні верхніх поверхів. Проїзди між будівлями під переходами закривають залізні ворота. Завдяки цим

переходам та воротам дві будівлі утворюють єдиний закритий адміністративний комплекс із внутрішнім подвір'ям.

П'ятиповерхова будівля ЛОДА («будинок із кулями»), яка виходить фасадом до парку, до збройного конфлікту виконувала функції головного адміністративного приміщення області. Тут розміщувалися приймальні голів обласної адміністрації та обласної

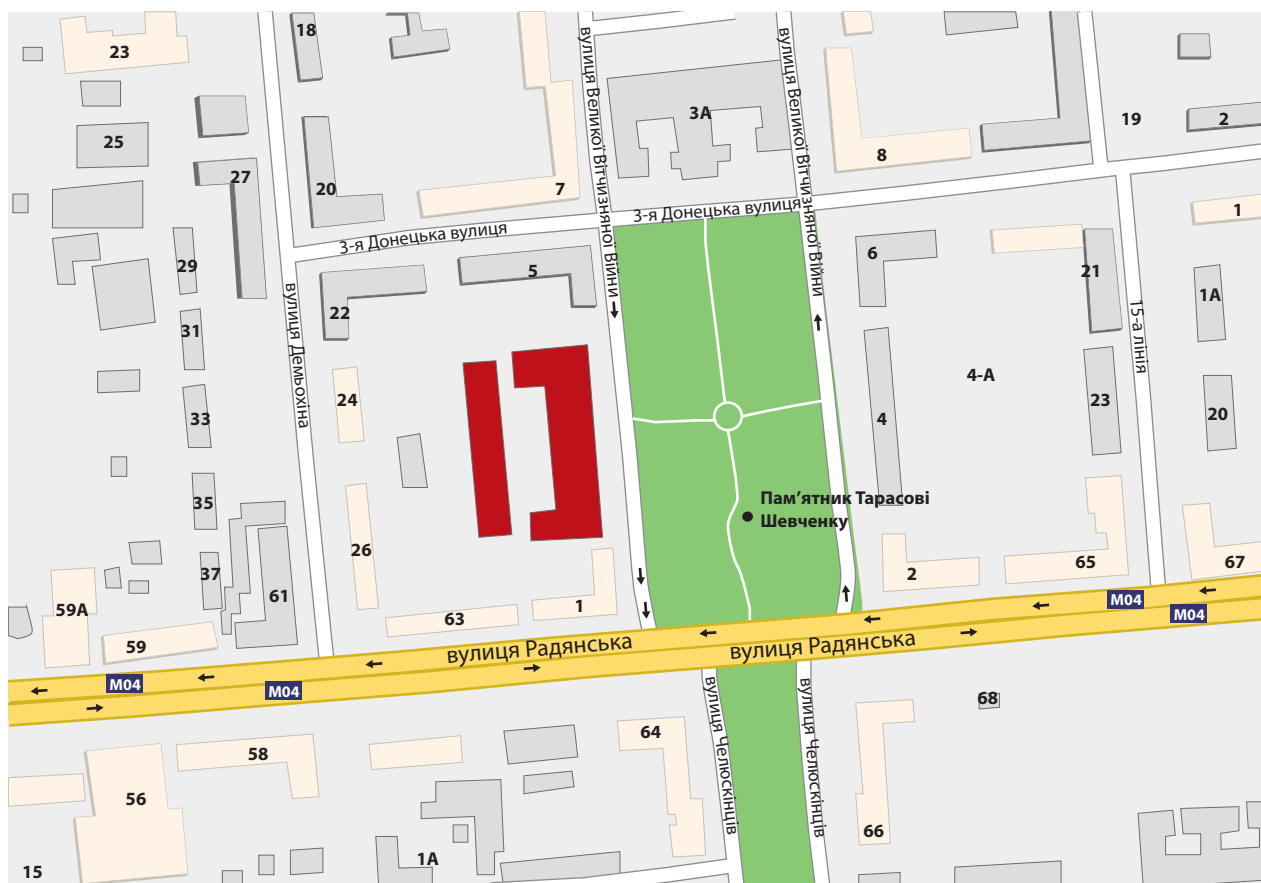

Схема 3. Приміщення ЛОДА (Площа Героїв ВВВ, 3) на фрагменті карти Луганська

ради, кабінети працівників апарату обох структур, велика та мала зали засідань, їдальня та гардероб. У підвальному приміщенні були медпункт, архів, господарські приміщення їдальні та низка технічних кімнат. У новому приміщенні ОДА розміщувалася частина управліннь обласної адміністрації, Луганське кабельне телебачення («ЛКТ»), господарський суд Луганської області тощо.

Після захоплення будівлі НЗФ її приміщення змінили своє функціональне призначення. Частину кабінетів стали використовувати з метою адміністративного та військового управління, зокрема певний час у будівлі розміщувалася також «комендатура Луганська»⁴⁸. Решта приміщень перетворилася на казарми та склади. Так, у «прибудові» («новій» будівлі) зберігалися товари й продукти, зокрема вкрадені з магазинів міста. Як згадує один з опитаних: «[...] там колеса були з "Епіцентру", ... труни лежали в підвалі. [...] Продукти лежали в цьому будинку в холі. Продукти і вода зі всіх магазинів, очевидно, звідки що збирали, борошно...» (et-312).

У підвалі приміщення ОДА прихильники Новоросії створили незаконну в'язницю. У цьому ж підвалі вони облаштували житлові кімнати для «персоналу» місця несвободи та інших учасників НЗФ.

«Дехто з людей, які там служили, особливо такі як "Броня", брали нормальні собі кімнати у тому ж підвальному приміщенні, але в другій частині. Там були нормальні житлові кімнати з ремонтом, хороше освітлення. Вони облаштовувалися, ставили ліжка на випадок

Фото 11. ЛОДА. На другому плані підвальні вікна, про які згадує респондент ui-678. 29 квітня 2014 року⁴⁹

⁴⁸ «Комендатуру» пізніше перемістили в приміщення колишньої Жовтневої районної в місті Луганську ради (31-й квартал, 14-А): «[...] вони там, як я розумію, робили будинок уряду, тому утримання в'язниці в підвалі заважало, тому вони обладнали в іншому районі для комендатури цю базу. Людей возили туди на роботу, вони: "На нову базу їдемо працювати", як виявилось, "нова база" – це Жовтнева райадміністрація, і туди перевели комендатуру» (io-360).

⁴⁹ Джерело: <http://cxid.info/zahvat-luganskoy-oga-chto-proishodit-vozle-zdaniya-foto-n113999>.

бомбардування, щоби було безпечніше жити. Частину вікон ми закладали мішками від осколків» (et-569).

Респонденти описують підвал, де їх тримали, так:

«[...] підвал: усе в трубах, все мокре, штукатурка сіплеться, пліснява, сирість, тьмяна одна лампочка, на підлогу стікає вода... Казарма – 6х4 м. Вентиляції не було, повітря потрапляло періодично, коли охоронці двері відкривали, заглядаючи до нас. Спальних місць не було. Кімната була порожня, деś збоку було ліжко, але мене далеко від нього прикували кайданками. Поблизу ліжка була кров» (lz-279).

«Якесь технічне приміщення, труби йшли, 6х4 м, може трохи більше. Неймовірно жарко. Важко дихалося. [...] Там було людей з 30, а ліжок було три, двоярусних, тобто шість місць. Бетон» (sl-174).

«Камери» (приміщення для утримання затриманих та позбавлених волі)

Зважаючи на різні причини затримання, «камери» були «політичні» і «неполітичні». У перших тримали цивільних осіб, які підтримували територіальну цілісність України, допомагали українським військовим і представникам добровольчих батальйонів, представників ЗСУ та добровольців. В інших перебували місцеві жителі, яких представники «ЛНР» затримали через «адміністративні проступки». За словами опитаних, ставлення до останніх було не таким жорстким: вони могли виходити з камер і ходити по коридору. Умови перебування також були кращі. Про одне з таких приміщень розповідає очевидець в інтерв'ю ro-385:

«Це була камера [...] покращеного типу. Там уже були ліжка, навіть якісь елементи постілі, подушка, якісь ковдри. Там утримували людей, яких вже збиралися відпустити, до яких конвоїри ставилися лояльно, за яких родичі просили. Утримувалися за порушення комендантської години. Багато хто з них залишався там працювати, в комендатурі цієї».

Декілька опитаних розповідають, що в підвалі була камера, яку називали «холодильник». Як повідомив чоловік, якого затримали за допомогу українським військовим:

«У камері був холодильник неробочий, куди мене закинули, щоб я здох. Півтори доби мене там тримали, в темряві, зв'язаного, з мішком на голові. Бойовики його обісцяти, щоб мені "було легше". Раз на добу приходили, ногою били, чи живий. Під себе мочився півтори доби» (jo-011).

Ставлення до іншого респондента, якого також затримали через його політичні переконання та який перебував у цьому ж приміщенні, було дуже схожим. Протягом трьох днів його не годували, не давали води, не виводили в туалет, не надавали медичної

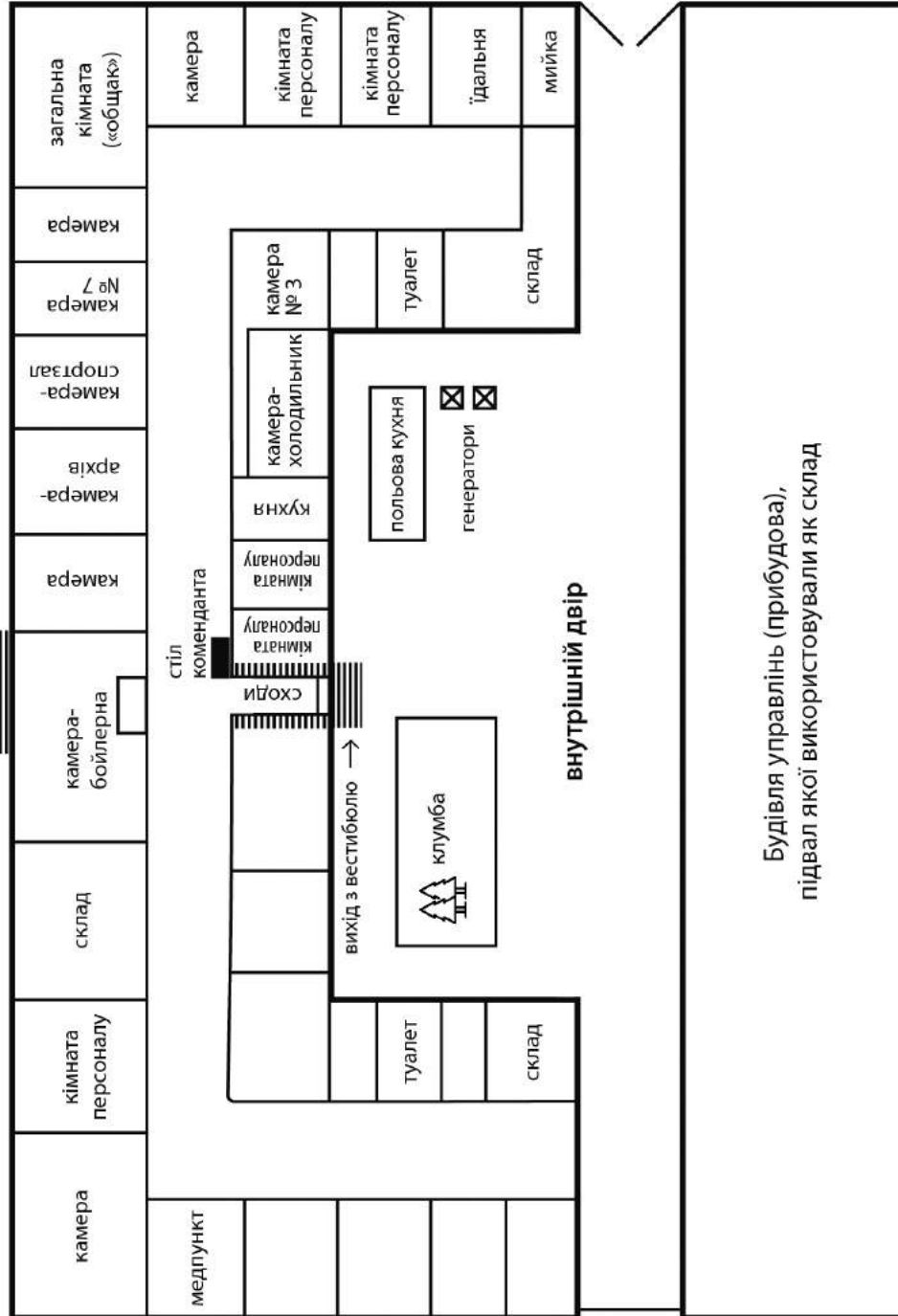
сквер Героїв Великої Вітчизняної Війни

вул. Радянська
→

вхід
↓

Будівля управління (прибудова),
підвал якої використовували як склад

Схема 4. Приблизний план підвалу головної будівлі ЛОДА («будинку з куплями»). Відтворено зі слів респондентів

допомоги, тримали зі зв'язаними руками. Саме приміщення чоловік описує таким чином:

«Це було підсобне приміщення, очевидно під мийку, бо практично до рівня очей воно було обкладене плиткою білого і блакитного кольорів. Підлога кахляна, з маленької плитки, а в кутку щось на зразок скла. [...] У період функціонування ЛОДА тут була їдальня, мийка. Тут мили посуд, готували, були холодильники. Тепер це приміщення до рівня очей заляпано плямами крові, до того ж різної давнини»» (цх-678).

Журналіста, затриманого на блокпосту, спочатку тримали в **«спортзалі»**. Пізніше його перевели в загальну кімнату (**«общак»**), де не було вікон, облаштованих місць для сну. У ній, за його словами, одночасно могли тримати до 25 осіб.

У бойлерній підвалу (**«бойлерна»**) також утримували людей: *«Доволі велике приміщення, метрів 15 в довжину, 4,5–5 метрів у ширину. Там бойлер розташовано по центру, шафи якісь стоять, столи»* (іо-360). Також в інтерв'ю згадують **«камеру № 7»**: *«У камері стояли великі мийки і навіть текла вода [...]. У цьому приміщенні було вікно, воно виходило на пам'ятник Шевченку, на площу Героїв ВВВ [...]»* (цх-678).

Окрім того, людей тримали в **інших технічних приміщеннях** (приміщення складу, архіву). Наприклад, про склад розповідає колишній полонений we-749:

«Приміщення, в якому ми опинилися, було складом комп'ютерної техніки: монітори на полицях стояли, якась установка типу палітурної, великий станок, пара столів, на підлозі лежав картон, колишні упаковки від комп'ютерів, на яких ми власне і спали».

В **архіві** протягом місяця тримали жінку-волонтерку:

«В обладміністрації мене утримували в приміщенні колишнього архіву. Щось розсунули, що було навалено: старі

бланки паспортів, амбарні книги. Ще до нас затримані придумали: пластикові стільниці, а на них матраци. Ті, кого возили на “націоналізацію власності”, притягли постільну білизну. Але блохи по ній стрибали, миші шаруділи...» (іо-360).

У більшості приміщень не було обладнаних місць для сну, вентиляції. Там одночасно перебувала велика кількість людей. Освітлення або було штучне, або його взагалі могло не бути протягом кількох днів. Питну воду затримані набирали, коли їх виводили в туалет. Деяким із затриманих протягом перших декількох днів воду не давали або обмежували доступ до неї:

«Води було в половині півторалітрової пляшки весь цей час. І все. Їжі не було зовсім. Більше води за 4 дні не давали, хоч я і просив, але казали, що цієї вистачить. Тож доводилося пити воду з підлоги, ту, що стікала з труб» (Із-279).

У низці випадків замість туалету використовували каністру або пластикові пляшки. У туалет також могли не виводити. Їжу давали раз на добу або взагалі протягом перших днів перебування не годували. Чоловік розповідає: *«У цій камері мені уже почали давати їжу. Це відбувалося так: з 10 до 11 ночі наша камера відкривалась, і всі виходили вервечкою до їдальні»* (цх-678). За свідченнями одного з опитаних, перед тим, як давати їжу, його та тих, хто був із ним у «камері», били, *«щоб апетит покращити»*. Жінка, яка перебувала в підвальному приміщенні протягом місяця, розповідає, що їжу могли давати лише тим, хто працює:

«Уже ближче до нашого звільнення почали давати їжу лише на тих, кого залучали до роботи. Було таке, що 12 людей із 25 вивели на роботу, а потім приносять їжу лише на 12 осіб, котрі працювали. “Ви не працювали – вам не дозволяється”, – казали» (іо-360).

Фото 12. Труни біля Луганської обласної державної адміністрації. 18 червня 2014 року⁵⁰

⁵⁰ Джерело: <https://lg.vgorode.ua/news/sobytyia/223599-ato-v-luhanskoi-oblasty-khronyka-sobytyi>.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

«Та які там права? Ти там ніхто і звать тебе ніяк. Там же не на імена називали, там же “Пропагандист”, “Мародер”» (jj-028)

У всіх задокументованих випадках затримання в жодний спосіб не фіксувалося, причини затримання ніхто не роз'яснював, третім особам про затримання не повідомляли та доступу до адвоката не було. Людей утримували в підвалі колишній ЛОДА без будь-якого рішення суду. У жодному із задокументованих випадків не було повідомлено строк, на який особу було затримано:

«Ось це найскладніше, що нікому не кажуть, кому скільки сидіти. Знали ті, хто довго сидів. Кого за щось затримували, за мародерство чи там інше щось, то знали, що два тижні відсидиш чи місяць. У мене в принципі така категорія була, що розстрільна» (jj-028).

Обвинувачення затриманих формували на основі того, що вважалося «протизаконним» або таким, що дає достатні підстави для тримання представниками самопроголошеної республіки:

«Ми мали вийти, вишикувавшись вздовж стіни, і по черзі кожен назвати своє ім'я і обвинувачення. До того ж, назвати так, як воно звучало у них. Я, наприклад, був “Укроп”, священик – “Правосек”, дідусь із патронного заводу був “Коректувальник”. Потім до нас підкинули І. Він був морпіхом і мав називатися “Дезертиром”» (uu-678).

Під час перебування в будинку «уряду» до людей застосовували **катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження та покарання** як під час допитів «слідчими», так і під час «перевірок»:

«Допитував-то цей росіянин [...], обличчя не пам'ятаю, але згадую, що останню годину він сидів зі мною і грався з гранатою, збирав-розбирав РГД-5, наступальну гранату, що ніби складена із двох частин... Це жахливо, бо якщо б вона зірвалася... Це була б найбезглуздіша смерть» (kv-223).

Опитані особи розповідають про **фізичне насильство**, яке застосовувалось до них, або свідками якого вони були:

«Ті, наприклад, хто їздив на передову, мали казарми на першому поверсі. Вони могли спокійно прийти і бити ув'язнених. Це було кожної ночі» (et-569).

«Кожної ночі у нас відкривалася камера, і ми виходили в коридор, по черзі називаючи свої прізвища, по батькові, хто за що затриманий. Помилки в обвинуваченні робили всі. Тому часто всі “відхоплювали”. Плюс вони ще розважалися так. Ну, розумієте, приходять напідпитку, хтось їм не сподобався: “Ви – зайшли, ти – залишишся”. Обробляли так...» (uu-678).

«Вони взяли мою ліву руку, почали тримати. Сказали не смикатися, бо буде ще гірше. У мене шрами залишилися, їх погано вже видно. Взяли осколок і почали різати. Дзеркало не різало, рвало. Вени було видно, але вони вени не чіпали, почали з різних сторін шкіру рвати. Був пекельний біль, але мені нічого було розповідати» (et-569).

«Спочатку мене били двоє. Я впав на кахлі і тільки прикрив голову руками. Мене били ломакою. Били так сильно, що ломака зламалась. Вони ще жартували, що трапився міцний “правосек”. Потім перестали бити і сказали слідкувати, щоб я був при тямі. Потім, у якийсь момент, зайшов ще чоловік зі словами: “Цей «правосек»?” – і почав мене бити, знову ногами. Живіт, спина, по всьому тілу» (et-569).

Опитаний, якого утримували в будинку «уряду» із 7 до 11 липня 2014 року, розповідає:

«Усі чотири дні не знімали наручники. Сам намагався відстебнути, але не виходило. [...] Третього разу дали стілець, і я на ньому сидів. [...] Доти, доки стілець принесли, сидів на підлозі і на трубі. Ноги були мокрі, хоч

викручуй, сирість, вода з труб тече, на підлозі вода. І на стільці сидіти незручно було, тому що треба було сидіти нахилившись. Стілець високий, а прикутий був при-
близно на висоті сантиметрів 40 від підлоги» (Із-279).

В інтерв'ю є інформація про застосування **сексуального та гендерно-обумовленого насильства** до затриманих: спільне утримання чоловіків та жінок, приниження сексуального характеру, заподіяння пошкоджень сексуального характеру:

«І жінки йшли на все. Крізь сльози на якісь моменти, якщо там було зовсім свавілля. Я знаю, що їх забирали на кілька годин, піднімали наверх. А потім вона приходила і довго плакала» (хз-388).

«В ОДА конвой закривав двері, коли бойовики поверталися з бойових дій. Вони закривали двері, типу: "Дівчата, вибачайте, але нам проблем не треба". Та вони самі розповідали про те, які були випадки, коли ці поверталися з бойових [дій – Прим. авт.]. Там нап'ються, накуряться, дівчину одну згвалтували полонену... Тому від гріха подалі вони закривали двері, щоб ніхто не став свідком» (іо-360).

«[...] один із них підійшов, нас поставили до стінки. Почали одразу між собою агресивно жартувати: "Правосеки, ви попали, – у нас прапор був, ми тобі цей прапор в дупу засунемо і будемо крутити ним". Вони почали мені погрожувати: "[...] Ти не просто помреш, ми тебе не просто вб'ємо. Ми відріжемо статеві органи]"» (ет-569).

Також були задокументовані випадки **смертей** в незаконному місці несвободи, про що розповідає очевидець ks-394:

«Мене туди привели, а там уже лежав убитий чоловік. Просто-напросто вбитий. Такий же синій, як і я. Всі кахлі у крові були, стіни в крові. Ото мене приводять, а його за ноги витягують. Витягують і кажуть: "Та все, цього – на смітник"».

Інший опитаний їздив ховати труп чоловіка на міському смітнику поблизу м. Олександрівськ, де, за його словами, були й інші схожі поховання. Про вчинене вбивство один із респондентів чув від представників самопроголошеної республіки:

«Я був, як кажуть, мимоволі свідком, коли всіх вигнали на роботи. Двері були зачинені і, очевидно, ті люди думали, що ніхто їх не чує, але сварилися гучно [...]. Він розповідав: "Як ви допустили таке, що це за безлад взагалі?! Рева [прокурор Андрій Рева. – Прим. авт.] привезти! Нащо?! Як ви могли допустити, щоб він повісився?! Та хрін я повірю, що він повісився! Свідок був! Він же не один в камері! Цей свідок невізний! Його не можна до робіт залучати! І тут раптом ви наступного дня забули?! І тут раптом його взяли на роботу на риття окопів! І тут раптом він вирішив бігти. І тут раптом ви його вбиваєте! Свідка! Наступного дня після повішення Реви! Що ви мені тут втираєте? Сто відсотків, що це ви його!"» (ет-312).

Представники «ЛНР» **погрожували респондентам розстрілом**:

«До нас приходив їхній панотець, пропонував молитися, тому що розстрілювати нас завтра зранку поведуть» (Із-279).

«Уже мабуть насамкінець мені здалося, що мене зараз розстріляють і все це вже закінчиться, і все. І я вже була готова до всього, розумієте? Вже настільки... Там не одна я, там усі так» (ху-499).

Часто в підвалі люди ставали **свідками фізичного насильства щодо інших осіб** – вони або перебували разом у «камері», або бачили людей у приміщенні адміністрації:

«Найбільша жесть була... от цього п'яницю, якого з нами везли... там у підвалі адміністрації тоді було щось на зразок СІЗО... і він намагався зізнатися їм усім в любові і розказати, як він сильно любить Новоросію, за що чомусь його били значно сильніше, ніж нас. На наших очах йому просто таки розбили обличчя прикладами. Живим лишився, але... кров на нас летіла. Це теж сильний моральний тиск» (кв-223).

«Чув, як катували інших. Один був прикутий кайданками, із зав'язаними очима. У мене шпаринка була, тож я бачив його трохи. Він був із каструлею на голові. По каструлі били. Він кричав: "Вбийте, але не бийте більше"» (Із-279).

«Хлопця за щось взяли і завдали йому кульового поранення в ногу. Я його особисто бачив із кульовим пораненням. Я відпросився в туалет і побачив його – він тягнув за собою ногу. Йому допомагали йти. Він був роздягнутий, на ньому білий рушник, і з боку поранення рушник був у крові» (ет-569).

Крім того, респонденти отримували **погрози щодо себе або членів своєї сім'ї**:

«До мене прийшов ополченець і сказав, що якщо я не буду говорити правду, то мені привезуть труп моєї дитини» (хз-388).

«Питали, чи є діти. Казав, що дитину вивезе, забере мою доньку. Казав, що в нього хлопчик, син. Буде тому сестричка...» (Із-279).

Крім того, неповнолітніх осіб бачили на території ЛОДА, вони застосовували насильство до затриманих та допомагали представникам НЗФ:

«Іноді нас, заради задоволення, выводили з камери для потіхи, щоб нас побили приїжджі сепаратисти. І серед тих, хто бив, був хлопець, який дуже любив бити в серце. Йому на вигляд було не більше 16 років. Коли ми тягали мішки з документами, у дворі сиділо двоє неповнолітніх, один з них грав на губній гармошці. Діти з колорадськими стрічками. У підвалі був хлопець років 15. Він

обслуговував бойовиків: допомагав їм, приносив щось. Він приїхав з мамою – вона готувала їжу для ополченців, а він крутився біля неї. Їм навіть виділили приміщення недалеко від нашої камери, лише більш облаштоване» (uu-678).

Отримавши різної тяжкості тілесні ушкодження, особи не мали доступу до хоч якоїсь **медичної допомоги**, про що повідомляє кілька респондентів:

«Медичну допомогу не отримував. У мене було зламано три ребра – перев'язали пакетом і все» (jo-011).

«Моя нога неймовірно розпухла, вона не влязла у взуття. Я ходив в одному черевіку, а на другій нозі – дві шкарпетки. Рома запропонував відвезти мене до лікарні. Посадили в машину і повезли на “Гостру могилу”, де Луганська обласна лікарня, госпіталь для бойовиків. Ця лікарня працювала завдяки генераторам. Довго чекав лікаря. Усі психували і навіть пропонували, щоб я побіг, а вони мені кулю в голову, щоби ні вони, ні я не мучилися одне з одним. Після того, як лікар мене оглянув, то запитав: “Хто я?”. Йому відповіли, що я “укроп”, і лікар, чи тому, що не захотів зі мною возитися, чи тому, що я “укроп”, сказав, що у моєму випадку потрібен судинний і гнійний хірург, та запропонував відвезти мене в четверту лікарню» (uu-678).

Затриманих чи інших осіб, з якими вони перебували в камері, залучали до **виконання примусових робіт**.

«Це було вдень, коли сиділи ми в камері по кілька чоловік, 2–5 людей. І хтось у коридорі до охорони комендантської говорить: “Дай мені пару робіт, мені там децю треба”.

А той: “Та немає нікого”. – “О, дожилися, що рабсили на підвалі нема”» (fd-722).

«Вони приходять, наприклад: “Хто сьогодні розбирати супермаркет? Ти, ти і ти – виходь. [...] Дівчата йдуть прибирати камери після катувань. Ти там ідеши прати, ти йдеши сюди, ти йдеши туди”» (ху-499).

«Спочатку мене і людей з інших камер виганяли на третій поверх, де розміщувалися кабінети з документами. Нам видавали поліетиленові мішки, які ми мали заповнювати усім паперовим, документами, і спускати сходами в цих мішках у двір, де були контейнери зі сміттям. Один із цих контейнерів горів, а ми висипали в нього документацію. Мені запам’яталося, що практично вся документація – депутатів “Партії регіонів”, Торгово-промислової палати, бухгалтерія» (uu-678).

«Мене брали на роботи ще з шістьма людьми на трьох “Газелях”. Нас посадили в “Газелі” і відвезли на луганські гуртові склади. Вони були закинуті, господарів не було, висіли замки. Ми приїхали. Там були інші люди, які ці склади розкрадали. Троє військових водіїв на трьох “Газелях” і по дві людини в кожній. Ми приїжджали на гуртову базу, і там, як правило, було два великі замки. Їх зламували інструментами для монтування і казали все завантажувати» (et-569).

Людей також виводили прибирати приміщення: «Мити підлогу на першому поверсі і в холі обладміністрації. Тут теж була проблема, тому що хол був увесь в крові. 2 червня 2014 року було бомбардування, і два снаряди випустили – там загинуло декілька людей, кров, що запеклася, видно, мабуть тому, що їх тягли... [...] відмивати кров від мармуру було тяжко» (kv-223).

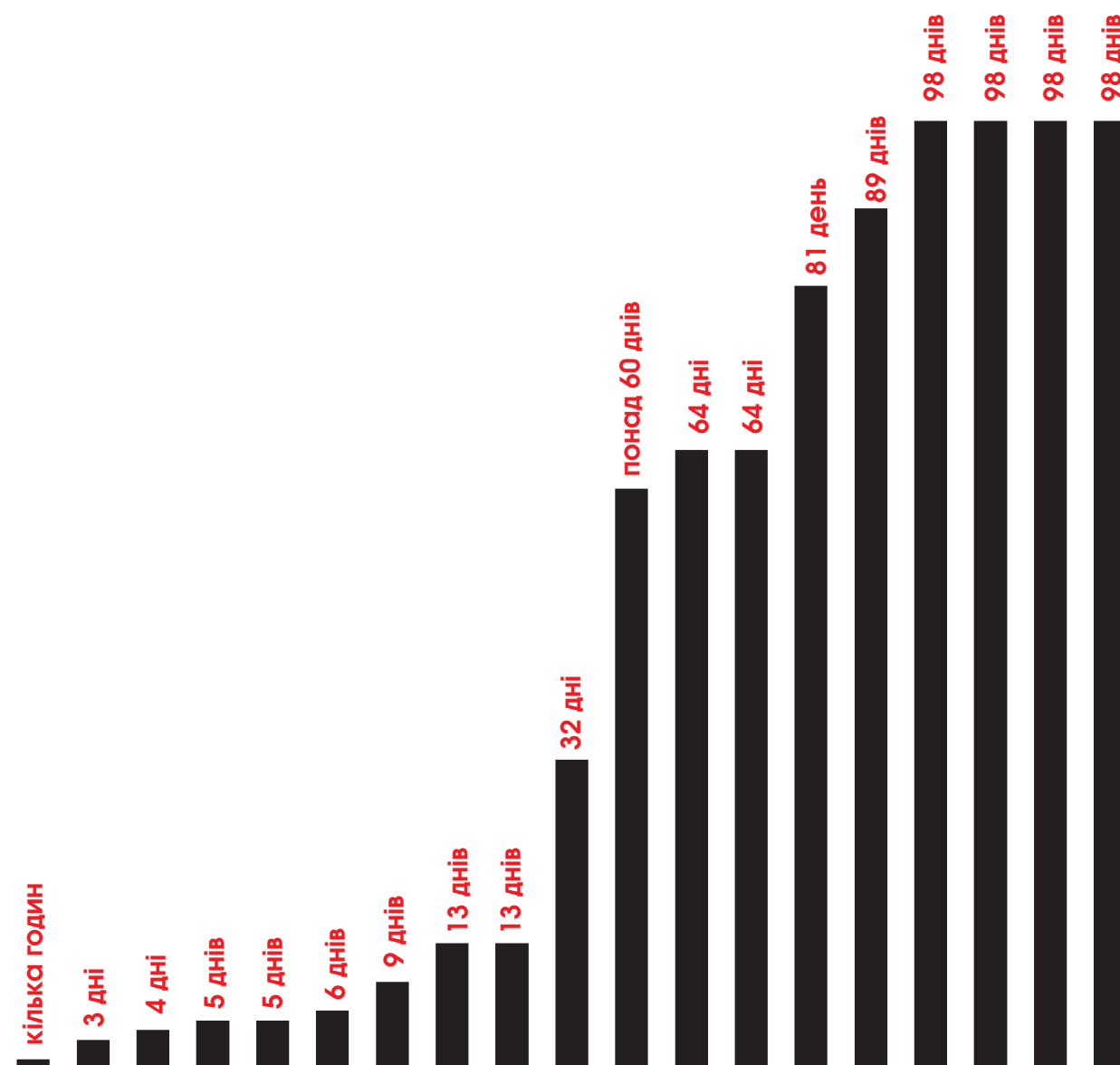
ОБСТАВИНИ, ЗА ЯКИХ ЛЮДЕЙ БУЛО ЗВІЛЬНЕНО

Опитаних осіб звільнили за різних обставин: 13 людей – за рішенням представників «ЛНР», 5 людей – під час обміну заручниками, а одного чоловіка – у результаті спецоперації Міністерства оборони України.

Фото 13. Олександр Кононов (ліворуч), Вікторія Кононова (друга ліворуч), і Дмитро Тинда (праворуч) після звільнення.
7 листопада 2014 року, смт Борівське Северодонецької міськради Луганської області

СХЕМА 5. ТРИВАЛІСТЬ УТРИМАННЯ В НЕЗАКОННОМУ МІСЦІ НЕСВОБОДИ⁵¹

Рішення про звільнення ухвалювали представники «ЛНР» - 13 осіб

Звільнені під час обміну – 5 осіб

Звільнені під час спецоперації Міністерства оборони України – 1 особа

⁵¹ Графік складено на основі свідчень 19 осіб, які дали інтерв'ю представникам організацій – учасниць Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі». На графіку вказано період із дня незаконного затримання до дня звільнення особи. Варто зауважити, що, окрім колишньої будівлі ЛОДА, респонденти могли перебувати в інших місцях, створених представниками самопроголошеної республіки протягом цього періоду.

«ПЕРСОНАЛ» НЕЗАКОННОГО МІСЦЯ НЕСВОБОДИ⁵²

Як зазначалося, у колишній будівлі ЛОДА певний час розташовувалась військова «комендатура» та «уряд ЛНР». Після захоплення будівлі 2014 року її «комендантом» став **Геннадій Ципкалов**, який спочатку був першим заступником «народного губернатора» Луганщини, а пізніше очолив «уряд ЛНР».

ПІБ: Ципкалов Геннадій Миколайович
Прізвище/Позивний: «Рудий», «Кіт»
Дата народження/смерті: 21.06.1973–24.09.2016

Фото 14. Геннадій Ципкалов, голова «уряду ЛНР»⁵³

Роль/посада: перший заступник голови «ЛНР», в. о. голови «ЛНР», голова т. зв. «ради міністрів» у «ЛНР»

Біографія. Народився 21 червня 1973 року в сл. Мальчевсько-Полненська Ростовської області Російської Федерації. Через два місяці з батьками переїхав у с. Хрящувате під Луганськом, де й залишився жити. 1988 року закінчив вісім класів середньої школи, 1991 року – Новосвітлівське ПТУ № 113 за фахом «Машиніст широкого профілю». Пройшов військову строкову службу в десантно-штурмовій бригаді повітряно-десантних військ. 1994 року заснував автотранспортне підприємство «ЛАН», із 1998 року працював у селянському фермерському господарстві «Тернове», із 2001 року – начальник Луганської ділянки зв'язку компанії «Укртрансфаст».

⁵² Інформація про «персонал» незаконного місця несвободи була отримана з матеріалів проведених інтерв'ю з постраждалими та свідками, а також з відкритих джерел інформації.

⁵³ Джерело: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2357116>.

2009 року закінчив Східноукраїнський національний університет. Був заступником народного губернатора «ЛНР», віце-прем'єром «ЛНР», очолював т. зв. «раду міністрів ЛНР»⁵⁴. 24 вересня 2016 року представник «генеральної прокуратури ЛНР» Сергій Рахно повідомив, що Геннадій Ципкалов, затриманий у справі про спробу перевороту в «республіці», наклав на себе руки⁵⁵.

Кілька опитаних вказують на те, що на третьому поверсі в ЛОДА був кабінет «народного губернатора» **Валерія Болотова**. Його наступником став **Ігор Плотницький**.

ПІБ: Болотов Валерій Дмитрович
Прізвище/Позивний: «Дмитрович», «Перший»
Дата народження/смерті: 13.02.1970–27.01.2017

Фото 15. Валерій Болотов, «народний губернатор ЛНР»⁵⁶

Роль/посада: безпосередній керівник підрозділу КДБ «Смерш ЛНР», згідно з матеріалами інтерв'ю, ухвалював рішення про розстріли, убивства полонених

Біографія. Народився 13 лютого 1970 року. Здобув популярність у квітні 2014 року під час протестів на південному сході України закликом до відкритого протистояння з українською владою, озвученим

⁵⁴ Informator. «Кадры» решают. Министры «ЛНР» – кто они? Джерело: <http://informator.media/archives/92507>. – 20.05.2015.

⁵⁵ News Front. Срочно! Цыпкалов повесился, Карякин в розыске, арестован полковник НМ ЛНР Киселев. Джерело: http://news-front.info/2016/09/24/srochno-cypkalov-povesilsya-karyakin-v-rozyske-arrestovan-polkovnik-nm-lnr-kiselev/?_utl_t=fb. – 24.09.2017.

⁵⁶ Джерело: <https://rian.com.ua/dossier/20140814/355993715.html>.

5 квітня 2014 року, а також подальшою участю в захопленні будівлі управління СБУ в Луганській області. Із 21 квітня 2014 року – голова «ЛНР». Один із командирів «Армії Південного Сходу». 14 серпня 2014 року оголосив, що йде у відставку, посилячись на наслідки поранення⁵⁷. 27 січня 2017 року помер від серцевого нападу у своїй квартирі в Москві⁵⁸.

ПІБ: Плотницький Ігор Венедиктович

Прізвище/Позивний: «Зоря»

Дата народження: 24.06.1964

Фото 16. Ігор Плотницький, «Голова ЛНР»⁵⁹

Роль/посада: міністр оборони «ЛНР», голова «ЛНР»

Біографія. Ігор Плотницький народився 24 червня 1964 року в смт Кельменці Чернівецької області УРСР. 1987 року закінчив Пензенське вище артилерійське інженерне училище ім. Воронова, 2008 року – магістратуру Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля за спеціальністю «Державна служба». У 1982–1991 роках служив у Збройних силах СРСР. Звільнився у званні майора запасу. Із 1991 року жив у Луганську. У 1992–2004 роках працював у різних комерційних фірмах на посадах менеджера, заступника директора з комерційних питань, генерального директора. Із 2004 по 2012 рік обіймав посади головного спеціаліста, заступника начальника відділу, начальника відділу з контролю якості та реалізації непродовольчої групи товарів і паливно-мастильних матеріалів, начальника відділу ринкового нагляду в обласній інспекції у справах захисту прав споживачів. У квітні 2014 року після «проголошення» т. зв. «ЛНР» став командиром батальйону «Зоря». Із 21 травня по 14 серпня 2014 року обіймав посаду «міністра оборони ЛНР». Із 14 серпня 2014 року – в. о. голови «республіки», із 20 по 26 серпня 2014 року – голова «ради міністрів ЛНР». 2 листопада 2014 року Ігор Плотницький був «обраний» главою «ЛНР». 24 листопада, 2017 року подав у відставку за станом здоров'я. Після чого,

⁵⁷ РІА Новости. Біографія Валерія Болотова. Джерело: <https://ria.ru/spravka/20140828/1021802582.html>. – 28.08.2014.

⁵⁸ Новоросси́я. Скончался Валерий Болотов. Джерело: <https://novorosinform.org/365884>. – 27.01.2017.

⁵⁹ Джерело: <http://lug-info.com/news/one/311>.

ймовірно, виїхав із Луганська до Російської Федерації⁶⁰. У лютому 2018 року колишній помічник «екс-глави ЛНР» Валерія Болотова Владлен Заруба заявив, що Ігор Плотницький нібито заарештований у Росії за розтрата російської фінансової допомоги⁶¹.

У підвал адміністрації приходила його охорона, про що розповідають респонденти:

«Тюрма функціонувала досить довго і на той момент її збиралися розформувати, тому що прийшов чоловік, який, за його словами, був начальником охорони першої особи, тобто голови “ЛНР” Плотницького. І знову ж таки, з яскраво вираженим російським акцентом казав: “Тут перша особа, а ви тут будете утримувати затриманих? Це неправильно”» (we-749).

«Приходила охорона Плотницького. Там росіяни в охороні... Начисто поголений чоловік у камуфляжі, без бороди і без вусів, правильні риси обличчя... Назвався керівником охорони Плотницького... З вираженим російським акцентом сказав: “Я професійний військовий”. Регулярно з'являється на відео разом із Плотницьким» (fd-722).

За даними з відкритих джерел, до охорони Ігоря Плотницького належав Євген Селіверстов⁶². На момент написання звіту його точне місце знаходження встановити не вдалося. За повідомленнями ЗМІ, він виїхав разом з Ігорем Плотницьким до Російської Федерації.

ПІБ: Селіверстов Євген Олександрович

Прізвище/Позивний: «Сільвер»

Дата народження: 22.05.1973

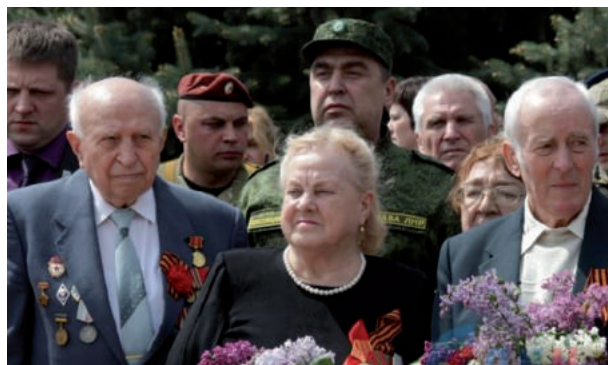

Фото 17. Селіверстов Євген на другому плані в багрянному береті⁶³

⁶⁰ Українська правда. У мережі оприлюднили відео Плотницького в аеропорту. Джерело: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/23/7163123/>. – 23.11.2017.

⁶¹ PolitWera. Памяти Валерия Болотова с его первым замом В. Зарубой. Джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=KuFbEmOntgg>. – 19.02.2018.

⁶² Реальная газета. Лубянка собирается убрать Плотницкого и присоединить «ЛНР» к «ДНР»? Джерело: <http://realgazeta.com.ua/lubjanka-protiv-plotnitskogo/>. – 14.01.2017; Новая газета. Глава ЛНР Игорь Плотницкий уехал из Луганска в Россию. Джерело: <https://www.novayagazeta.ru/news/2017/11/23/137279-glava-lnr-igor-plotnitskiy-pokinul-lugansk>. – 23.11.2017.

⁶³ Джерело: <http://lug-info.com/news/one/torzhestvennaya-tseremoniya-podnyatiya-znameni-pobedy-sostoyalas-v-tsentre-luganska-foto-3110>.

Роль/посада: очільник охорони голови «ЛНР» Ігоря Плотницького

Біографія. Народився 22 травня 1973 року. Очолював охорону Ігоря Плотницького з літа 2014 року. У листопаді 2017 року, ймовірно, виїхав із Луганська до Російської Федерації⁶⁴. За іншими даними, його доставили туди під конвоем ФСБ Російської Федерації⁶⁵, і він помер в одному з російських СІЗО⁶⁶.

Іншим членом охорони був **Олег Валерійович** (прізвище встановити не вдалося). За повідомленнями ЗМІ, у травні 2015 року щодо нього була порушена справа за ч. 1 ст. 152 ККУ (зв'язування), після чого він виїхав до Російської Федерації⁶⁷.

Наведені факти дозволяють з великою долею ймовірності стверджувати, що перші особи «республіки», які тривалий час працювали в тому ж приміщенні, в якому функціонувала незаконна в'язниця, знали про її існування.

До переїзду в Жовтневу райраду частину приміщень адміністрації займала «комендатура» Луганська, яку очолював **Сергій Грачов**. За свідченнями опитаних, у серпні-вересні 2014 року в нього був кабінет в адміністрації.

«Зверху сидів Грачов. Я не можу точно сказати, чим він керував, але він був одним із головних у цій адміністрації. Коли нам нібито сказали, що нас відпускають, нам наказали писати заяву про те, що ми не маємо жодних претензій на ім'я Грачова» (et-569).

ПІБ: Грачов Сергій Вікторович
Прізвисько/Позивний: «Грач», «Багдад», «Батя»
Дата народження 18.01.1965

Фото 18. Сергій Грачов, «комендант» ЛОДА⁶⁸

Роль/посада: комендант захопленої будівлі Управління СБУ в Луганській області, військовий «комендант» ЛОДА, «комендант» Луганська

Біографія. Народився 1965 року в місті Красний Луч Ворошиловградської області УРСР. Із 1983 по 1986 рік проходив строкову службу в складі Прикордонних військ КДБ СРСР на території республіки Афганістан у складі мотоманевреної групи на посаді стрільця-гранатометника. 6 квітня 2014 року брав участь у захопленні будівлі СБУ, через кілька днів після захоплення став комендантом будівлі. У серпні-вересні 2014 року мав свій кабінет у ЛОДА. Очільник «комендатури Луганська»⁶⁹.

Згодом, вірогідно, у вересні 2014 року, «комендатуру» перемістили в нове приміщення за адресою: 31-й квартал, 14-А. Тоді ж затримані бачили одних і тих же «слідчих» і в будинку «уряду», і в «комендатурі». Зокрема йдеться про **Аркадія Корнієвського**, колишнього працівника СБУ, «слідчого комендатури ЛНР», який віддавав накази щодо того, як поводитись із затриманими в підвалі адміністрації.

ПІБ: Корнієвський Аркадій Юрійович
Прізвисько/Позивний: «Аркаша»
Дата народження: 11.11.1969

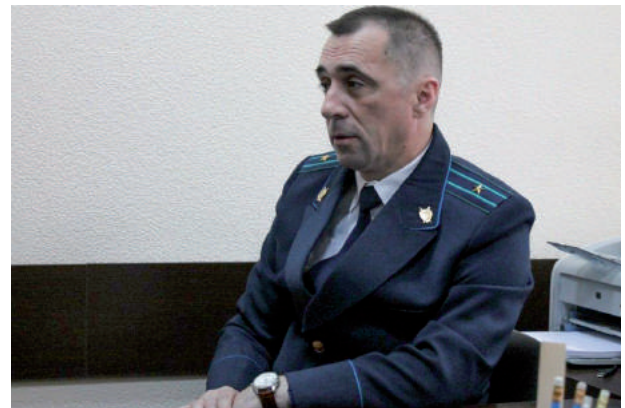

Фото 19. Аркадій Корнієвський, «слідчий слідчого комітету ЛНР»⁷⁰

Роль/посада: старший «слідчий слідчого комітету ЛНР»

⁶⁴ Новая газета. Глава ЛНР Игорь Плотницкий уехал из Луганска в Россию. Джерело: <https://www.novayagazeta.ru/news/2017/11/23/137279-glava-lnr-igor-plotnitskiy-pokinul-lugansk>. – 23.11.1017.

⁶⁵ Росбалт. Сменить трон на нары. Джерело: <http://www.rosbalt.ru/world/2018/01/16/1674734.html>. – 16.01.2018.

⁶⁶ Факты. В российском СИЗО умер глава охраны Плотницкого, – источник. Джерело: <http://fakty.ua/257517-v-rossijskom-sizo-umer-glava-ohrany-plotnickogo---istochnik>. – 05.02.2018.

⁶⁷ Informator. Начальник охраны Плотницкого избил луганчанку. Джерело: <http://informator.media/archives/90461>. – 10.05.2015.

⁶⁸ Джерело: <http://miaistok.su/voennyj-komendant-luganska-komendantskij-chas-eto-vremya-dlya-usilennyh-proverok/>.

⁶⁹ Луганский информационный центр. Военный комендант ЛНР Грачев: комендатура выполняет широкий спектр задач - и воюет, и порядок обеспечивает. Джерело: <http://lug-info.com/comments/one/211>. – 16.12.2014; XXI век. Военнослужащие комендатского полка получили награды от Главы ЛНР (ФОТО). Джерело: <http://xxiveklr.su/novosti/3667-voennosluzhaschie-komendatskogo-polka-poluchili-nagrady-ot-glavy-lnr-foto.html>. – 21.11.2017; Наша Газета.net. Более 200 военнослужащих комендатского полка патрулируют территорию ЛНР в комендантский час. Джерело: <http://nashagazeta.net/118640-bolee-200-voennosluzhaschih-komendatskogo-polka-patruliruyut-territoriyu-lnr-v-komendantskiy-chas.html>. – 22.08.2017; Anna news. Отличившиеся бойцы Комендатского полка ЛНР получили награды. Джерело: <http://newsvideo.su/video/6555857>. – 07.05.2017.

⁷⁰ Джерело: <http://gplnr.su/novosti-i-sobytiya/2445-arkadiy-kornievskiy-sbu-eto-sberbank-ukrainy.html>.

Біографія. Народився 11 листопада 1969 року. Колишній працівник СБУ. Звільнився 2004 року, працював адвокатом. Фігурував як адвокат у справі сина депутата Романа Ландіка, який побив дівчину в ресторані⁷¹. 2014 року був старшим «слідчим слідчого комітету ЛНР»⁷², потім став «прокурором ЛНР» у відділі нагляду за дотриманням закону під час проведення попереднього досудового слідства слідчими прокуратури «слідчого управління ЛНР».

Опитані розповідають про нього наступне:

«Через три доби мене повели до слідчого. У комендатурі мене допитував Корнієвський Аркадій Юрійович – “слідчий слідчого комітету ЛНР”. Колишній співробітник СБУ. Він сказав, щоб з мене не знімали наручники, не годували і не поїли» (xz-388).

«Тобто він вирішував долю абсолютно кожного, бити чи не бити, куди посадити, на який термін, вивозити на роботу чи ні. Це все вирішував конкретно цей чоловік» (uu-678).

«Мені сказали, що я повинна чекати якогось міфічного слідчого. Коли я з ним поговорю, він тоді вирішить, що зі мною робити. І всі проходять через цю процедуру. І без його відома ніхто сюди не потрапляє і звідси не виходить. Я потім дізналась, що це Корнієвський Аркадій, і він вирішує долю людей. Як він скаже, як він вирішить, так і буде» (ху-499).

У вересні 2017 року Генеральна прокуратура України викликала Аркадія Корнієвського на допит. Як зазначалось у повістці, він підозрюється у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни), ч. 1 ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни), ст. 257 (бандитизм), ч. 4 ст. 187 (розбій), ч. 3 ст. 262 (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем), ч. 2 ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) ККУ⁷³.

Серед «працівників» луганської «комендатури» влітку 2014 року був також його син – **Юрій Корнієвський**.

ПІБ: Корнієвський Юрій Аркадійович
Прізвище/Позивний: не відомо
Дата народження: 07.11.1984

Фото 20. Юрій Корнієвський, «слідчий слідчого комітету ЛНР»⁷⁴

Роль/посада: «слідчий слідчого комітету ЛНР»

Біографія. Мешканець м. Луганськ, колишній слідчий Кам'янобродського районного управління МВС. Син Аркадія Корнієвського. Влітку 2014 року разом із батьком працював у «слідчому комітеті» луганської «комендатури». Був старшим «слідчим» «слідчого відділу» управління з нагляду за додержанням законів у військовій сфері⁷⁵.

У підвал адміністрації приходив **Литвин Сергій**, колишній «міністр сільського господарства і продовольства ЛНР», «віце-прем'єр уряду ЛНР», який проводив допити та застосовував насильство до утримуваних, а також його заступник – особа з позивним **«Чех»**:

«Потім він [Литвин. – Прим. авт.] уже приходив сам. Тобто заборонили тим, хто в камері, зі мною спілкуватися. Пригрозив, що як побачить, дізнається, що хтось зі мною розмовляв, відріже язика і пальці. Але це протривало добу-дві. А ось цей “Чех” навідувався спочатку кожен день. Спочатку це щось кричав, погрожував. Потім його відсмикнули, і йому заборонено було входити до камери. Тобто він приходив, з порогу покричав чи пошипів» (іо-360).

ПІБ: Литвин Сергій Анатолійович
Прізвище/Позивний: «ТТ», «Клім»
Дата народження/смерті: 02.07.1973–27.12.2016

Роль/посада: командир середньої ланки, допитувач, спеціаліст із роботи з військовополоненими, заступник голови «ради міністрів ЛНР», із 27 серпня 2014 року був «міністром сільського господарства та продовольства ЛНР»

⁷¹ ТСН. Адвокат Ландіка: «жертва» була п'яною і першою затіяла бійку. Джерело: <https://tsn.ua/ukrayina/advokat-landika-zhertva-bula-p-yanouy-i-pershoyu-zatilyala-biyku.html>. – 20.10.2011.

⁷² Без Табу. Военная прокуратура ищет пострадавших от рук одного из главных палачей украинцев в «ЛНР». Джерело: https://beztabu.net/voennaya-prokuratura-ishchet-postradavshih-ot-ruk-odnogo-iz-glavnyh-palachej-ukraincev-v-lnr_n15753. – 10.03.2017.

⁷³ Генеральна прокуратура України (2017). Повістка про виклик Корнієвського А.Ю. Джерело: https://www.gp.gov.ua/ua/news/povistky.html?_m=publications&_t=rec&id=216207.

⁷⁴ Джерело: <https://www.facebook.com/korniyevskiy.yura>.

⁷⁵ Миротворець. Корниевский Юрий Аркадьевич / Корнієвський Юрій Аркадійович / Korniyevskiy Yuriy Arkadevich. Джерело: <https://myrotvorets.center/criminal/korniyevskiy-yuriy-arkadevich-2/>. – 30.04.2015.

Фото 21. Сергій Литвин, «міністр сільського господарства та продовольства ЛНР»⁷⁶

Біографія. Народився 2 липня 1973 року в Лисичанську Луганської області, потім із родиною переїхав до Луганська. Навчався в школі № 17 м. Луганська. Після школи закінчив ПТУ, пізніше отримав освіту в Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля за напрямом «Менеджмент і управління персоналом». Працював у сфері виробництва, займався комерційною діяльністю, протягом п'яти років керував агропідприємством. Був одним з активних організаторів референдуму 11 травня 2014 року, за результатами якого й було проголошено «ЛНР». Обіймав посаду «міністра сільського господарства і продовольства ЛНР». 27 грудня 2016 року помер⁷⁷.

Двоє з опитаних бачили в ЛОДА **Олега Попова**, який брав участь у незаконному затриманні одного з опитаних та приходив час від часу в підвал.

ПІБ: Попов Олег Миколайович
Прізвище/Позивний: «Комуніст»
Дата народження: 16.04.1972

Фото 22. Олег Попов, брав участь у батальйоні «Зоря»⁷⁸

Роль/посада: депутат республіканського зібрання «ЛНР», депутат парламенту «Новоросії», був у складі батальйону «Зоря», помічник депутата т. зв. «народної ради ЛНР».

⁷⁶ Джерело: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1854545014768698&set=a.1384808131742391.1073741825.100006396520267&type=3&theater>.

⁷⁷ Луганский информационный центр. Соратники и друзья скорбят по Сергею Литвину. Джерело: <http://lug-info.com/news/one/soratniki-i-druzya-skorbyat-po-sergeyu-litvinu-20281>. – 27.12.2016.

⁷⁸ Джерело: vk.com/wall-101306048_222.

Біографія. Навчався в школі № 43 м. Луганська до 1987 року. Відслужив строкову військову службу в Радянській армії (1989–1991 роки) в Анапі. Із 1992 по 2004 рік працював економістом ВАТ «Горизонт» у Луганську. У 2006 році на виборах народних депутатів висувався членом виборчого округу № 103 від Народного Руху України, але його відкликали. У 2007 році закінчив Харківський авіаційний інститут. Депутат Жовтневої райради, другий секретар Ленінського райкому КПУ. У 2014 році був обраний депутатом Республіканського зібрання ЛНР першого скликання, потім – депутатом «парламенту Новоросії». У червні 2014 року перебував у складі батальйону «Зоря». У жовтні став співзасновником організації «Комуністи Луганщини». Із 2015 року – помічник депутата «народної ради ЛНР», секретар Центрального Комітету «Союзу комуністів Луганщини»⁷⁹.

Начальником охорони в підвалі ЛОДА, за інформацією респондентів, був **Дмитро Алімпієв**. Він конвоював затриманих, виводив їх на роботи, зокрема в будівлю ОДА.

ПІБ: Алімпієв Дмитро Олександрович
Прізвище/Позивний: «Борода»
Дата народження: 18.05.1980

Фото 23. Дмитрій Алімпієв, начальник охорони в підвалі будинку «Уряду ЛНР»⁸⁰

Роль/посада: начальник охорони

За отриманими свідченнями, брат Дмитра Алімпієва, Віктор, жив у одній з будівель ЛОДА – будинку управління (під час функціонування будинку «уряду ЛНР» там був організований склад). Віктор Алімпієв завідував складом та брав участь у боях.

⁷⁹ Yadocent. Коммунисты Луганщины. Джерело: <https://yadocent.livejournal.com/774648.html>. – 08.11.2015.

⁸⁰ Фотографія Дмитра Алімпієва надана одним із постраждалих.

Серед тих, хто працював конвоїрами, охоронцями, «слідчими», є також кілька осіб, ідентифікувати яких поки не вдалося. Наприклад, у серпні-вересні 2014 року у двох будівлях – колишній будівлі ЛОДА та будівлі колишньої Жовтневої районної ради в м. Луганськ – працював чоловік із позивним «Малиш», підлеглий Аркадія Корнієвського, який застосовував фізичне насильство до затриманих.

У серпні 2014 року охоронцем у підвалі адміністрації був Женя з позивним «Фреон», колишній майстер холодильного обладнання, одним із начальників конвою був Сергій із позивним «Окуліст», власник магазину «Оптика» у Луганську.

«Вони охороняли, ну, я так розумію, за розпорядженням керівництва. Коли треба було пресувати - пресували. Ну, чоловіків практично всіх, які потрапляли на підвал, під час прийому дуже били» (іо-360).

Насильство до затриманих застосовував Володимир, колишній будівельник із позивним «Циган»:

«Циган – мабуть, позивний. Ось о другій годині ночі програє чи напився, то заходить в камеру, до хлопців в основному. Ті, які там сиділи, переважно українські військові. І починає бити, бити ногами, знущатися» (ху-499).

У липні 2014 року в незаконній в'язниці також працювала **медсестра**, особу якої поки встановити не вдалося. Із-279 розповідає про її участь під час застосування фізичного насильства до затриманих:

«Відкачували двічі, щоби отямився. Коли краєм вуха почув, що я “відходжу вже”, прибігла жінка якась, вколола укол, і я ніби отямився. Потім знову укол, і я наче отямився. Жінку я не знаю, але я її бачив. Вона місцева, з нашого кварталу. Повна, молода, до 35 років, волосся чорне, коротке (під каре)» (Із-279).

Про ієрархію в підвалі жінка-волонтерка розповідає так:

«Стосовно охорони, то головним був Граčov. Він керував комендатурою і правопорядком у тому сенсі, як вони це розуміють. Відповідальним за умови перебування і нашу наявність був командир цієї в'язниці. Ну, а кого коли відпустити – вирішував Аркадій Юрійович» (іо-360).

За словами опитаного чоловіка, у «адміністрації» проводили засідання, де вирішували кого звільнити, а кого залишити в підвалі:

«Періодично, раз на кілька днів, якесь засідання цих слідчих було. Зокрема і жінки, я так зрозумів, були серед цих слідчих, і вирішували, випустити тебе чи ще посидь, якщо не перевиховувався. [...] У комендатуру приходять: “Так, пішли зі мною”. Якийсь час ув'язненого нема, півгодини, потім приходять: “Не звільнили, викликали до юристів, до слідчих, не звільнили”. А ми чекали, там до обіду якраз засідання були, і все сподівалися, що сьогодні його випустять» (et-312).

Крім того, опитані жінки та чоловіки вказують на присутність (у різних ролях) у незаконному місці тримання під вартою громадян Російської Федерації. Опитані робили такі висновки, зважаючи на акцент, нашивки на одязі або зі слів самих осіб:

«Одного разу до нас у камеру закинули росіянина, Сергія з Мурманська. Він був п'яний, і його закинули на ніч в камеру до “укропів” на перевиховання. І цей Сергій сам нам розповів, звідки він, що вони і не знали, куди і нащо їдуть, бо їм не сповіщали. Вони зрозуміли, де вони, лише тоді, коли приїхали» (uu-678).

Осіб, які ймовірно є російськими громадянами, затримані також бачили, коли їх виводили для виконання робіт:

«Коли ми облаштовували нововідкриту комендатуру в Жовтневому виконкомі, за його територією розташовувались двоповерхові гуртожитки. Там були розквартировані кавказці, чеченці, може навіть дагестанці. [...] Спілкуючись із ними, ми точно зрозуміли – ці люди з Грозного, деякі говорили з труднощами російською, з якимось акцентом» (uu-678).

НАСЛІДКИ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Утримання в непристосованому місці протягом тривалого часу, насильство щодо респондентів або свідками якого вони були, невизначеність, в якій вони перебували, – усе це негативно вплинуло на їхній фізичний та психологічний стан. Про це розповідають самі опитані в інтерв'ю:

«У мене були зламані ребра, численні гематоми. У чоловіка від пострілів поряд із головою надриг барабанної перетинки. Тому він на одне вухо не чув. Вухо напухло і сукровиця сочилася... Шрам у верхній частині спини» (іо-360).

Опитаному, який перебував у підвалі протягом чотирьох днів, нанесли численні травми: *«Зламаний ніс, роздроблений, ребра зламані. На ногах пальці не відчуваю частково. Частина руки заніміла – руку прокололи ножом (верхня частина кисті, над великим пальцем, є фото, залишився шрам). Від ударів на руці і нозі збирається рідина і відмирає тканина всередині й ороговіє» (Із-279).*

Часто постраждалі зазнають наслідків перебування в незаконному місці тримання під вартою вже після того, як пройшов певний час після звільнення:

«Мені досі сниться підвал, як я тікаю, хоча вже більше року минуло» (ет-569).

«Мене доколювали уже в лютому [2016 року. – Прим. авт.]... Ну уколи... У мене курс два місяці, з нового року

почався. Десь тижні за два до нового року і – до лютого. У мене там утворилася кіста. Патології пішли від цих побоїв» (uu-678).

Чоловік, якого утримували в будинку «уряду» у 2014 році, розповідає:

«Через півтора року після звільнення було проведено судмедекспертизу. В січні цього року [2016 року. – Прим. авт.] мені призначили третю групу інвалідності у зв'язку з травмою спини» (sl-174).

В одного з опитаних після незаконного ув'язнення розвився страх переслідування, що призвело до втрати зв'язку із сім'єю, проблем зі здоров'ям. Як наслідок, взимку він ночував на вулиці й відморозив ноги. Як розповідає мати постраждалого:

«Його треба було покласти в лікарню, бо психічний стан такий був. Я його відправила [...]. Поклали його в інститут Мечникова. Він там пролежав у психоматичному відділенні. Збирали його в Трускавець їхати на лікування. Та річ у тім, що в нього почався гострий психоз. [...] Ну, і ось ми тепер поневіряємося – він біжить кудись невідомо-куди. Зараз залишився без ніг, тому що відморозив їх – відрізали обидві ноги. Документів немає, тому що кидає речі і біжить, бо в нього страх: його арештують, його поб'ють, його уб'ють» (ху-499).

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ІЗ НЕЗАКОННОГО МІСЦЯ НЕСВОБОДИ

Як зазначалося в цьому звіті, незаконне затримання, убивство, сексуальне насильство, умисне тяжке чи середньої тяжкості тілесне ушкодження, побої і мордування, катування, погроза вбивства, незаконне позбавлення волі або викрадення людини є злочинами відповідно до ККУ. Такі випадки потрібно розслідувати, а винні особи мають бути притягнені до відповідальності.

Відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР.

Із 19 опитаних осіб, незаконно затриманих представниками «ЛНР», 8 не зверталися до правоохоронних органів України після звільнення. Серед них, наприклад, чоловік, який протягом чотирьох днів був прикутий наручниками до вентиля, йому погрожували розстрілом та били.

У тих, хто все ж подав заяви до правоохоронних органів, однією з основних проблем залишається недовіра до системи правосуддя та низька поінформованість щодо їхніх справ, ходу розслідування тощо.

«Я взагалі не дуже довіряю системі, тим паче нашій. Вона не спрацювала один раз стосовно Луганська-Донецька. Що дозволяє думати, що вона спрацює стосовно нас? [...] Я чомусь на 99 % переконаний» (et-312).

Особливе занепокоєння викликає те, як правоохоронні органи України ставляться до питань безпеки опитаних осіб. Під час інтерв'ю кілька осіб повідомили, що після того, як вони дали свідчення СБУ, зокрема було проведено документування на відеореєстраторі, записи опублікували в інтернеті без їхнього дозволу. І це беручи до уваги, що одна з респонденток

проживала на той момент на території, яка тимчасово перебуває поза контролем української влади.

На момент написання звіту кілька опитаних осіб виступили потерпілими та свідками у справі щодо Аркадія Корнієвського, яку розглядає Сватовський районний суд Луганської області:

«Попри все, зараз проходить судовий розгляд стосовно обвинувачення Корнієвського Аркадія Юрійовича. Колишній співробітник СБУ луганського управління став адвокатом луганської колегії адвокатів. Він відомий загалу однією із гучних справ попередньої влади. Захищав сина депутата від "Партії регіонів" Ландіка, Романа Ландіка за побиття дівчини, нашої луганчанки. Історія Корнієвського, окрім зазначеного, вирізняється ще й тим, що він добровільно прийшов у "ЛНР", що утворювалася, і запропонував свої послуги. Привів також свого сина» (uu-678).

Крім того, в ЄДРСР уже є вирок щодо учасника НЗФ, який допитував осіб, котрі утримувалися в приміщенні колишньої ЛОДА, та брав участь у незаконному позбавленні волі та викраденні. Чоловіка визнано винним у злочинах, передбачених ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 260 ККУ, та призначено міру покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі⁸¹.

На жаль, у процесі написання звіту стало очевидним, що частина людей, які постраждали внаслідок конфлікту, не зверталася до правоохоронних органів, а ті, хто звернувся, зіштовхнулися з неспроможністю системи правосуддя притягнути винних осіб до відповідальності.

Щодо «доступу до правосуддя» на території самопроголошених республік, то, як уже зазначалося, у результаті внутрішнього протистояння Ігоря Плотницького усунули з посту керівника самопроголошеної

⁸¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 409/135/15-к. Джерело: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44023655>. – 12.05.2015.

республіки. Після цього місцеві «правоохоронні органи» почали розслідувати факт смерті Геннадія Ципкалова, якого утримували в будинку «уряду» (тобто в приміщенні колишньої ОДА). І після того, як 2016 року, за інформацією «правоохоронних органів ЛНР», Геннадій Ципкалов вчинив самогубство, то вже 2017 року проведене розслідування вказало на те, що йому нанесли тілесні ушкодження, які й призвели до смерті. Така зміна висновків дає

підстави говорити про політичний характер справи та використання розслідування як елемента політичної боротьби з опонентами.

Про розслідування «правоохоронними органами ЛНР» факту функціонування незаконного місця не-свободи в підвалі колишньої ЛОДА в період з 2014 по 2015 рік, коли там утримували затриманих у зв'язку з конфліктом осіб, наразі невідомо.

ВИСНОВКИ

У всіх задокументованих випадках затримання та тримання людей під вартою було здійснено без дотримання будь-яких процесуальних гарантій, які передбачені в національному та міжнародному праві. На основі 19 інтерв'ю з особами, які перебували в підвалі ЛОДА в 2014–2015 роках, можна говорити про те, що утримання цих людей супроводжувалося катуванням, жорстоким або таким, що принижує гідність, поводженням та покаранням, невинуватим застосуванням засобів фіксації та зброї. Більшість опитаних затримали та утримували в підвалі ЛОДА представники «ЛНР» через звинувачення в проукраїнській позиції та/або допомозі українським військовим.

Люди перебували в підвалі, де не було жодних умов для цього, від декількох днів до декількох місяців. Перебування в місці несвободи супроводжувалося фізичним, сексуальним та психологічним насильством. Затримані виконували примусові роботи, зокрема прибирали кров після обстрілів, катувань, ховали трупи, готували, вантажили та розвантажували майно.

Медичну допомогу опитані не отримували взагалі або отримували в недостатньому обсязі. Особи, які

виконували медичні функції, мали обмежені повноваження та ресурси для призначення повноцінного лікування, чим порушено вимоги Женевських конвенцій. Зафіксовано випадок участі медичного працівника у жорсткому поводженні з особами, позбавленими волі у зв'язку з конфліктом.

«Персонал» місць несвободи не дотримувався вимог міжнародного права захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права. У проведених інтерв'ю є свідчення про залучення неповнолітніх до НЗФ.

Після звільнення з незаконних місць тримання під вартою лише частина опитаних зверталась до правоохоронних органів України. Під час написання звіту тривав судовий розгляд справи щодо Аркадія Корнієвського та було ухвалено принаймні одне рішення в ЄДРСР щодо особи, яка незаконно позбавляла волі та утримувала людей у підвалі ЛОДА.

Одна з основних перешкод на шляху до відновлення справедливості для постраждалих та їхніх рідних – неспроможність системи правосуддя притягнути до відповідальності винних у порушеннях прав людини під час збройного конфлікту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

УКРАЇНІ

- ВРУ розглянути питання про ратифікацію Європейської конвенції щодо відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів.
- ВРУ внести зміни до ККУ в частині криміналізації вербування та залучення дітей до участі у військових діях та воєнізованих формуваннях.
- ВРУ забезпечити на законодавчому рівні систему захисту та реабілітації осіб, незаконно позбавлених волі та утримуваних представниками незаконних збройних формувань внаслідок збройного конфлікту на Донбасі.
- МВС, СБУ, Генеральній прокуратурі, Військовій прокуратурі, Міністерству оборони України забезпечити навчання своїх співробітників міжнародним стандартам документування та розслідування випадків порушення прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом, зокрема відповідно до Міжнародного протоколу з документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту та Стамбульського протоколу.
- СБУ спільно з Генеральною прокуратурою, Військовою прокуратурою, МВС України забезпечити ефективне розслідування злочинів щодо незаконного позбавлення волі осіб на території самопроголошених республік та вжити всіх можливих заходів для притягнення винних осіб до відповідальності.
- Міністерству юстиції спільно з МВС та СБУ передбачити надання правової допомоги особам, які були незаконно позбавлені волі, із метою належного розслідування та покарання винних осіб, зокрема вжити всіх необхідних заходів для забезпечення безпеки потерпілих та/або свідків.
- Міністерству охорони здоров'я України розробити відповідний наказ про безкоштовне обстеження та надання медичної допомоги особам, незаконно позбавленим свободи на території України.
- Міністерству охорони здоров'я України створити психологічну службу для надання допомоги особам, незаконно позбавленим волі, та жертвам насильства.
- СБУ спільно з Міністерством оборони, Генеральною прокуратурою, Військовою прокуратурою, МВС, Міністерством юстиції України розробити програму робочих заходів із метою попередження вербування і використання дітей у військових діях.
- Державній судовій адміністрації України, ЗМІ забезпечити інформування української та міжнародної громадськості про хід та результати розгляду справ та покарання, понесене особами, винними в грубих порушеннях прав людини, скоєних під час збройного конфлікту на сході України.

РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

- Припинити фінансову та організаційну підтримку НЗФ і вивести збройні формування Російської Федерації, їхніх радників, інструкторів з окремих районів Луганської та Донецької областей.
- Розслідувати всі випадки видання наказів щодо відправлення російських військовослужбовців для виконання бойових завдань на території України та притягнути винних до відповідальності.
- Провести ефективне розслідування та притягти до відповідальності російських громадян, винних у серйозних порушеннях прав людини, зокрема насильницьких зникненнях, катуваннях, сексуальному насильстві, убивствах за політичними мотивами цивільних осіб і військовослужбовців України.
- До повного виведення збройних формувань Російської Федерації, НЗФ, створених і фінансованих Російською Федерацією, забезпечити виконання ними норм міжнародного гуманітарного права.

- Розробити закон про репарації для відшкодування завданої майнової та/або моральної шкоди у зв'язку зі збройним конфліктом на Донбасі, який призвів до незаконного позбавлення волі або викрадення, катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, загибелі, поранення цивільних осіб та втрати майна.

ПРЕДСТАВНИКАМ НЗФ «ЛНР»

- Забезпечити дотримання вимог міжнародного гуманітарного права щодо поводження з особами, затриманими під час збройного конфлікту, шляхом

навчання членів НЗФ стандартам міжнародного гуманітарного права.

- Забезпечити належне реагування на випадки порушення прав людини зі сторони членів НЗФ та покарати винних осіб.

МІЖНАРОДНИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ, МОНІТОРИНГОВІЙ МІСІЇ ООН, ОБСЄ

- Забезпечити дослідження можливих масових поховань на Луганському полігоні твердих побутових відходів у м. Олександрівськ.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ (СЦГІ)

<http://totalaction.org.ua/>

СЦГІ – це недержавна неприбуткова організація, створена в грудні 2002 року в Луганську. Місія СЦГІ – розвивати та підтримувати здатність українського суспільства відповідати на виклики часу, базуючись на принципах прав людини, демократії та верховенства права через освіту, адвокацію та дослідницьку діяльність.

Від початку військового конфлікту на Донбасі СЦГІ працює над документуванням грубих порушень прав людини, скоєних під час конфлікту на сході України, сприяє відновленню миру на сході країни. Центр є одним із засновників Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі».

Контакти:

Вул. Ризька, 73-г, 25-й поверх, ТМ-17, м. Київ, 04060, Україна

Тел.: +38 (044) 578-14-38, + 38 (063) 640 96 40

E-mail: zahyst@gmail.com

КОАЛІЦІЯ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ІНІЦІАТИВ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАРАДИ МИРУ НА ДОНБАСІ»

<https://jfp.org.ua/>

Коаліція правозахисних організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі» створена в грудні 2014 року. Це – добровільне неформальне об'єднання 17 неурядових організацій України, переважно з Донецької та Луганської областей.

Місія Коаліції – побудова сталого та справедливого миру на Донбасі шляхом забезпечення належного дотримання прав і свобод людини в Україні, зокрема осіб, які постраждали від конфлікту, завдяки консолідації зусиль зацікавлених інститутів громадянського суспільства.

Саме тому члени Коаліції співпрацюють для збору, систематизації та збереження доказів порушень прав людини під час збройного конфлікту на сході України.

Відновлення справедливості стосовно постраждалих під час конфлікту члени Коаліції розглядають як передумову для відновлення миру та суспільного порозуміння на сході України.

Ми закликаємо всіх, кому відомі факти грубих порушень прав людини під час конфлікту, інформувати про них документаторів Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі».

Ми надаємо безкоштовну правову допомогу та гарантуємо конфіденційність свідчень.

Задokumentована інформація про порушення прав людини є основою для майбутніх розслідувань, судових процесів і програм компенсації усім тим, хто несправедливо постраждав.

Необхідні контакти ви знайдете вище на ст. 42 цієї книги та на сайті Коаліції у розділі «Повідомити про злочин» (https://jfp.org.ua/report_violation/povidomyty-pro-zlochyn).

Лише спільними зусиллями ми можемо запобігти безкарності злочинців і відновити сталий мир в Україні.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

ЗА ҐРАТАМИ БУДИНКУ «УРЯДУ ЛНР»: АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Ідея звіту, редакція
Володимир Щербаченко

Обкладинка
Романа Рубан

Формат 60x84 1/8. Тираж 300 прим. Ум. друк. арк. 3,5. Зам. № 212
Виготовлювач: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ»
03150, Київ, вул. Предславинська, 28
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №4131 від 04.08.2011 р.

ISBN 978-966-929-741-9

9 789669 297419